

AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

Våld och personer med funktionsnedsättning

En studie om våldets innebörder beroende på inblandade aktörer,
inom grupp- och serviceboenden

Viktoria Abrahamsson och Belinda Carlstedt

2016

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Kriminologi
Kandidatprogram i utredningskriminologi

Handledare: Monica Skrinjar
Examinator: Jerzy Sarnecki

Sammanfattning

Genom semistrukturerade intervjuer med tre kvinnor arbetande som vårdpersonal på grupp- eller serviceboende för personer med funktionsnedsättning, undersöks utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv dessas föreställningar kring våld kopplat till personer med funktionsnedsättning. Studien synliggör hur inblandade aktörers roller kan associeras med föreställningar som uttrycks kring ämnet samt till vad som ses som "lämpligt" agerande. Det framkom att *rollen* hos den aktör som *utförde* en potentiellt våldsam handling var avgörande för hur händelsen betraktades samt hur detta tänktes hanteras. Aktörernas kön uttrycks ej inverka, dock fanns indikationer på vissa tänkta skillnader. Då intervjupersonerna resonerar kring "lämpligt agerande" förhöll de sig dels till plikter men även en känsla av "rätt" enligt vad vi tolkar som konsekvensetiskt/utilitaristiskt perspektiv. Då en kollega var inblandad blev lojalitet märkbart relevant. *Makt* beaktas genomgående och komplexiteten i begreppet våld och hur det kan förstås olika beroende på kontext, inblandade aktörer och perspektiv diskuteras.

Nyckelord: våld, funktionsnedsättningar, aktörer, makt, vårdpersonal.

Abstract

Title: Violence and persons with disabilities: A study concerning the meanings of violence depending on actors involved, within group- and service homes

Through semi-structured interviews with three women working as care personnel in group or service homes for persons with disabilities, perceptions regarding violence as linked to persons with disabilities is studied from a social-constructionist point of view. The study explores how the roles of actors involved can be associated with notions and interpretations expressed, and with what the interviewees regard as “appropriate” action to handle the situation. The role of the aggressor proved crucial. Gender of the actors was not expressed as important but indications existed pointing to perceived differences. When discussing appropriate action, the interviewees related to both a sense of “duty” and the “right” thing to do from a utilitarian perspective. When involving a colleague, *loyalty* became relevant. Throughout the study the dimension of *power* and the complexity of violence is considered and its different understandings depending on context, actors and perspective.

Key words: violence, disability, actors, power, care personnel.

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de personer som tog sig tiden och energin att ställa upp på intervju samt vår handledare Monica som stöttat oss över förväntan genom hela processen. Vi riktar även ett stort tack till Malin Karlsson som agerat ”bollplank” samt hjälp oss i vårt sökande efter relevant litteratur. Vi vill även tacka de personer som stöttat oss under vägen och hjälpt oss få kontakt med intervjupersoner, även de gånger detta inte lett till intervjuer.

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte.....	2
1.2. Frågeställningar	2
1.3. Avgränsningar & definitioner	2
1.4. Disposition	4
2. Tidigare forskning	5
2.1. Våld som koncept	5
2.2. Våld kopplat till funktionsnedsättningen	6
3. Teoretiska perspektiv.....	9
3.1. Makt.....	9
3.2. Genus	9
3.3. Utilitarism, resultatetik och pliktetik	11
3.4. Lojalitet.....	11
4. Metod.....	12
4.1. Val av metod och tillvägagångssätt	12
4.2. Urval	12
4.3. Analysförfarande	14
4.4. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	14
4.5. Forskningsetiska frågor.....	15
5. Analys och resultat	16
5.1. Makten att avgöra – eller inte?.....	16
5.2. Dilemmat mellan ”rätt” och plikt.....	23
5.3. Lojalitet, plikt och ”rätt”	23
5.4. ”Om Lena vore Hans”.....	26
5.5. Kan samma handling vara ”våld” respektive ”nödvändig”?	28
5.6. Vem är den våldsamme?.....	30
6. Sammanfattande diskussion	34
Referenser.....	40
Bilagor	1
Bilaga 1. Sökningsförfarande tidigare forskning.....	1
Bilaga 2. Elektroniskt informationsbrev.....	3
Bilaga 3. Intervjuguide	4
Bilaga 4. Fallbeskrivningar	6

1. Inledning

Att personer med funktionsnedsättning utsätts i högre utsträckning för våld än personer utan (World Health Organization [WHO], 2011, s. 59) var något vi själva inte reflekterat över innan vi genom en studiecirkel om våld i nära relation blev uppmärksammade på målgruppens utsatthet och intresserade av att ta reda på mer. Trots att vi genom vår utbildning blivit medvetna om våldets komplexitet så var våld kopplat till personer med funktionsnedsättning något ingen av oss reflekterat över i detta sammanhang.

Vi tror att detta kan grunda sig i att ämnet både i samhället och i litteraturen är relativt ouppmärksammat (Socialstyrelsen, 2011, s. 11). Detta inte minst då personer med större funktionsnedsättningar rimligt ej är lika aktiva ute i samhället och därmed mindre synliga. De själva och det våld som sker i anslutning till dem blir då även mer dolt och avgränsat till specifika miljöer där främst bara de med direkt koppling till dessa personer vistas. De främsta aktörerna som vistas i dessa miljöer, i vårt fall begränsade till grupp- och serviceboenden för personer med funktionsnedsättning, är förutom de själva vårdpersonal och närstående till dessa. På grund av möjlig etisk problematik med att intervjua personer med funktionsnedsättningar, särskilt intellektuella sådana i fråga om exempelvis det informerade samtycket, valde vi att närma oss detta ämne genom att istället intervjua vårdpersonal. En annan anledning till att vi valde att rikta oss mot vårdpersonalen är att dessa bör ha störst erfarenhet utifrån ett helhetsperspektiv där den individuella kontakten och interaktionen med personer med funktionsnedsättning ändå är närvarande. Dessa påverkar även genom sin yrkesroll och sina arbetsuppgifter både miljön och personerna med funktionsnedsättning och kan genom detta anses inneha en maktposition.

I vårt sökande efter fördjupad kunskap om ämnet förstod vi i än större utsträckning komplexiteten i vad som ses som våld, vilka som utövar våld och vilka som drabbas, kopplat till personer med funktionsnedsättning. Begreppet våld samt vad som det menas innebära samt vad som tolkas som sådant är även långt ifrån entydigt (Stanko, 2003, s. 3). En händelse som i grunden är identisk har visats tolkas som olika våldsamt beroende på både vem som tolkar och på karaktäristika hos de beskrivna inblandade aktörerna (Krnjacki et al., 2016, s. 345f).

Ifall vårdpersonalen tolkar en viss situation som våldsamt eller inte och om det kan variera beroende på faktorer skilda från själva händelsen så som vilka de inblandade är, kan här få konsekvenser för både personerna med funktionsnedsättning och för vården som helhet och blir därför relevant. Av dessa anledningar samt för att öka ämnets synlighet, har vi valt att undersöka just detta.

1.1. Syfte

Att synliggöra hur vårdpersonal på grupp -och/eller serviceboende förstår och tolkar våld kopplat till personer med funktionsnedsättning i olika situationer beroende på inblandade aktörer.

1.2. Frågeställningar

- Hur inverkar inblandade aktörers roller på hur situationer tolkas, ifall det inträffade ses som ”våld” och hur intervjupersonerna resonerar kring lämpligt agerande?
- Finns det något ”våld” som kan anses “nödvändigt”? Varför?
- Hur inverkar inblandade aktörers kön på hur situationen tolkas, ifall det inträffade ses som “våld” och hur intervjupersonerna resonerar kring lämpligt agerande?

1.3. Avgränsningar & definitioner

De personer vi intervjuat skulle vara myndiga samt vid intervjutillfället arbeta som vårdare på ett grupp- eller serviceboende för personer med funktionsnedsättning. Vi valde att i termer om avsedda personer med funktionsnedsättningar begränsa oss till brukare som bor på grupp- och serviceboenden vilka således av kommunen bedömts i fall av gruppboende ha ”omfattande tillsyns- eller omvårdnadsbehov” eller serviceboende ha ett behov av ”personligt stöd” (Socialstyrelsen, 2013a; Socialstyrelsen, 2013b). Därmed kan enligt oss tänkas även finnas en särskild sårbarhet i och med att de personer som genomgått denna bedömning just har ett visst mått beroende av andra. Den vårdpersonal som arbetar på dessa platser kommer då även i kontakt med och interagerar med just personer med en viss grad av funktionsnedsättning. Vi begränsade oss inte till någon viss typ av grupp- och serviceboende och därmed inte heller till någon viss typ av nedsättning hos eller ålder på brukarna.

Våld mot och mellan brukare kan ske såväl inom som utanför grupp- eller serviceboendet. Vi kommer dock att begränsa oss till det våld som sker inom boendet i våra fallbeskrivningar och inom denna studie.

Både vi och andra (se exempelvis Brottsförebyggande rådet [Brå] 2007:26, s. 49) har uppmärksammat att många studier har specifikt fokus på kvinnor med funktionsnedsättning och utesluter både män och eventuella könsbetonade eller könsberoende skillnader i frågan. Vi har därför valt att inte göra någon sådan begränsning.

1.3.1. Funktionsnedsättning kontra funktionshinder

Vi utgår från Socialstyrelsens definitioner av funktionsnedsättning respektive funktionshinder, något vi förutsätter att även vård- och serviceboenden gör då dessas verksamhet ligger under Socialstyrelsens verksamhetsområde.

Socialstyrelsens (2007) rekommenderade definition av *funktionsnedsättning* är en “nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga”. Detta kan vara medfött, som följd av en sjukdom eller skada samt vara bestående eller övergående (Röcklinger, Malmberg, Tryggvason Oleskog & Kristensen, 2012, s.11).

Ett *funktionshinder* är i sin tur enligt Socialstyrelsen (2007) den “begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen”. Ett funktionshinder kan därmed sägas vara dynamiskt och kan upplevas olika stort i olika kontexter, då det beror på utformningen och bemötandet i omgivningen.

Vi använder i denna studie termen *person med funktionsnedsättning* om de personer som har en nedsättning och som inom de grupp- och serviceboenden vi ser till benämns brukare. Vi avstår från att använda termen *funktionsnedsatt* som beskrivande en person med funktionsnedsättning. Detta för att undvika att beskriva dessa personer som identifierade som sin nedsättning utan vill med det alternativa begreppet ”person med funktionsnedsättning” utgå från och belysa att funktionsnedsättningen bara behöver vara en av flera egenskaper eller delar av personens identitet. Exempel på andra potentiellt betydelsefulla faktorer skulle kunna vara exempelvis personens kön, ålder eller andra personliga egenskaper. Med andra ord vill vi belysa ett intersektionellt perspektiv, något som även påtalats vara bristande (Socialstyrelsen, 2011, s. 11f). Vi vill även uppmärksamma att personer med funktionsnedsättning/-ar inte är en homogen grupp då behovet och bemötandet skiljer sig beroende på funktionsnedsättningen (Kristensen & Torgny, 2006, s.4).

Vi är medvetna om existensen av begreppet funktionsvariation (eller funktionsskillnad) som syftar till att undvika utpekande eller värderande och istället skapa förståelse för att alla fungerar olika, det vill säga inte bättre eller sämre (Institutet för språk och folkminnen, 2015). Dock är begreppets användning ej utbredd och har fått kritik för att vara för generellt och vi väljer därför att hålla oss till Socialstyrelsens definitioner.

1.3.2. Våld

Vad som definieras som våld varierar mellan bland annat personer och sammanhang samt är en del av vårt intresseområde i denna studie. Själva förhåller vi oss till en bred definition av begreppet våld, innefattande men inte begränsat till fysiskt våld, psykiskt våld, ekonomiskt våld, sexuellt våld och försummelse. Dessutom utgår vi från att våld i olika former kan förekomma samtidigt (Röcklinger, Malmberg, Tryggvason Oleskog & Kristensen, 2012, s. 10). Vi avser dock att intervjupersonerna själva får definiera begreppet för att koppla det till hur våld kan förstås och tolkas.

Ett annat sätt att dela upp olika typer av våld är i aktivt respektive passivt våld, en uppdelning som användes i EU-projektet METIS som ett led i att illustrera komplexiteten i det våld som drabbade kvinnor med funktionsnedsättning (Winberg & Sahlström, 2001, s. 9). Här är aktivt våld sådant som utövas genom aktiv handling, exempelvis misshandel och olika former av

utnyttjande, medan passivt våld är sådant som utgörs av att inte agera och vårda som sig bör, exempelvis genom att inte ge mediciner eller tillgodose behov. Särskilt just i fråga om personer med funktionsnedsättning och i vårdsituationen där de är beroende av andras hjälp blir denna uppdelning relevant. Desto fler funktioner en behöver hjälp med, desto fler tillfällen att inte agera, samtidigt som icke-agerandet även kan få större konsekvenser än för andra. Exempelvis då vissa funktionsnedsättningar kan innebära svårigheter att kommunicera och uppmärksamma vad som pågår och situationen skulle då kunna försiggå längre och i större utsträckning. Att skapa en förståelse för dynamiken i våld och övergrepp som personer med funktionsnedsättningar kan utsättas för menar vi är centralt.

1.4. Disposition

Vi kommer i denna rapport inledningsvis ge en bakgrund och beskrivning av fältet kopplat till vårt syfte och våra frågeställningar. Därefter kommer vi beskriva vilka teoretiska utgångspunkter vi använt oss av samt hur vi gått tillväga för att genomföra studien. Efter detta presenterar vi våra resultat samt vår analys uppdelat i relevanta teman. Slutligen för vi en diskussion och problematiserar det vi kom fram till kopplat till vårt syfte och frågeställningar.

2. Tidigare forskning

Vi har sökt information i form av publikationer på Brottsförebyggande rådets samt Socialstyrelsens hemsidor, med anledning av dessa två organisationers relevanta verksamhetsområden inom brottsforskning och -statistik respektive sociala frågor och forskning inom detta. Vi gjorde även sökningar efter världsomspännande forskning på området genom databasen Discovery (*se Bilaga 1*). Utöver detta fick vi även genom en kontakt med kunskap på området både tips, lån och relevant litteratur. Slutligen fann vi även ytterligare relevant material genom de referenser som förekom i texter vi hittat på något av ovan beskrivna vis.

2.1. Våld som koncept

Vad som straffrättsligt brukar benämnas som ”våldsbrott” är de handlingar som innefattas av Brottsbalkens tredje kapitel ”Brott mot liv och hälsa”. Allt våld är dock inte olagligt (Brå, 2007:26, s. 18), exempelvis det våld Polisen har rätt att utföra samt nödvärn i hotfulla situationer (Sarnecki, 2009, s. 72). Vad begreppet ”våld” faktiskt menas innebära kan dock variera bland både samhällsforskare och gemene man, något Stanko (2003, s. 3) tar upp och problematiserar samtidigt som hon även argumenterar för att studier rörande våld inte bör begränsas i termer av straffrättsliga definitioner.

2.1.1. Våldets legitimitet och inblandade aktörer

Triplett, Payne, Collins och Tapp (2016, s. 332, 336, 345) undersöker bland annat hur olika karaktäristika hos inblandade aktörer påverkar hur våldsamt en situation skattas och ställer i titeln på sin studie frågan ”Does 'Violent' mean 'Bad'?” (sv. ”Betyder 'våldsamt' 'dåligt'?”). Här beskrivs hur våld exempelvis upplevs mer allvarligt om en man slår en kvinna än i andra fall. Triplett et al. (2016, s. 345) menar även att hur våldsamt situationen uppfattas är relaterat till ifall våldet bedöms vara avsiktligt, om svaranden tror att en legitim anledning kan finnas som gör händelsen okej samt hur stor den resulterande skadan bedöms vara. Triplett et al. tar utgångspunkt i Blumenthal, Kahn, Andrews och Head (1972, refererade i Triplett et al. 2016, s. 335) som i en studie av amerikanska män fann att begreppet våld reserverades för situationer i vilka de bedömde handlingen som varken nödvändig, bra och/eller legitim – oavsett om handlingens utgjordes av ”use of force”. Med andra ord att våld endast beskriver handlingar som ses som resulterande i något dåligt.

Även bland de som utsätter och utsätts för vad som i lagens ögon är våld, kan synen på våld variera. Åkerström (2001, refererad i Sarnecki, 2009 s. 72) har exempelvis visat att den kvinnliga personalen på ålderdomshem trots att de av de äldre kunde utsättas för sådant som utifrån lagtext skulle kunna klassas som grov misshandel, inte ville benämna dessa handlingar ”våld”. Weldon (2015, s. 294-297) har även utifrån en fenomenologisk analys undersökt hur personer dömda för partnervåld (sexuellt) talar kring dessa händelser och funnit att dessa bland annat konstruerar våld som något positivt, samt minimerar och förringar våldet som om

det inte är särskilt allvarligt och att de inte är brottslingar. Detta trots att de dömts för dessa brott straffrättsligt.

2.2. Våld kopplat till funktionsnedsättningen

Personer med funktionsnedsättning löper större risk för att utsättas för våld än personer utan funktionsnedsättning (Krnajacki et al., 2016, s. 18f : Brå, 2007, s. 8; Olofsson, Lindqvist & Danielsson, 2015, s. 1683), och förekomsten av sexuella övergrepp finns vara högre särskilt för institutionaliserade män, för kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar och psykiska funktionsnedsättning samt för intima partners och ungdomar (WHO, 2011, s. 59: Brå, 2007, s. 49).

Grände (2010, s. 27) menar att våldet oftast riktas mot funktionsnedsättningen, exempelvis mot benen om det finns svårigheter att gå eller att försvåra framkomlighet om personen är synskadad. Grände (2010, s. 33) visar på flera studier som pekar på att de olagliga handlingarna där både förövaren och den som blir utsatt har en funktionsnedsättning sällan anmäls till polisen på de gruppboende för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det som händer stannar därmed inom verksamheten, vilket enligt oss kan motivera vikten av att synliggöra hantering av eventuellt våldsamma situationer. Det resulterar i avsaknad av upprättelse så som skadestånd eller andra åtgärder, vilket skapar utrymme för att nya övergrepp får äga rum (Grände, 2010, s. 33).

Våga se (Finndahl, 2003, s. 52) beskriver hur vårdpersonal kan ha misstankar om män som utnyttjar funktionsnedsatta kvinnor som bor i egna lägenheter eller gruppboende, misstankarna leder dock sällan till ingripanden eftersom man värnar om individens integritet. Finndahl (2003, s. 49) visar även att vårdpersonal vid anmälningar om övergrepp från personal mot brukare även tenderat att tro på sina kollegor snarare än de påstådda offren, med andra ord valt att tolka situationen till förmån för och troligt på grund av sin koppling till sina yrkesfränder.

I en rapport av Nixon (2009, s. 82) om kvinnor med funktionsnedsättning påpekas att det för dessa oftast föreligger ett ökat beroende av ens omgivning i form av vård, tillgång till information, tillgång till transport etcetera. Detta menas försvåra anmälningsbenägenheten i rädsla för att inte bli trodd, främst på grund av vissa yrkesgruppers icke-erkännande av sexuell kapacitet eller möjlighet till intima relationer. Även föreställningar hos brukarna om att vårdpersonal ej går att beskylla spelar här in (ibid.).

2.2.1. Män med funktionsnedsättning

Brå (2007:26, s. 6) har kartlagt vilken kunskap om våld mot personer med funktionshinder¹ som finns och visar att forskning om män med funktionshinder och deras utsatthet är mycket sparsam. De menar att män är en outforskad grupp där utsattheten, våldets karaktär eller

¹ Brå använder genomgående i sin rapport termen *funktionshinder*, varför även vi gör det i återgivelsen av denna.

utveckling ej går att uttala sig om men där de tror att det kan finnas stora skillnader mellan män med och utan funktionsnedsättning (Brå, 2007:26, s. 4, 49). Samtidigt visar resultaten från Brås utsända enkät att förvaltningarna i Sveriges kommuner och stadsdelar inte bedömer att det finns någon påtaglig skillnad mellan omfattningen av mäns och kvinnors utsatthet för våld (Brå, 2007:26, s. 38). De lyfter fram andra brukare som förövare mot personer med funktionshinder samt hemmet eller boendet som arena för detta våld (ibid.). Den forskning som finns om män är bland annat en studie av Mitra, Mouradian och Diamond (2011, s. 494) som fokuserar på sexuellt våld mot män med funktionsnedsättning. Resultaten visade utifrån självrapporterade uppgifter att dessa män har utsatts för sexuellt våld i ca fyra gånger högre utsträckning än män utan funktionsnedsättning (Mitra et al., 2011, s. 494ff). Det är i ungefär lika hög utsträckning som kvinnor utan funktionsnedsättning, men i mindre utsträckning än kvinnor med funktionsnedsättning (ibid.).

Jämförelsevis finnes kvinnor utsättas generellt oftare för mer långvarigt och flera olika former av våld av närstående och personer de är beroende av, bland annat vårdpersonal, medan män snarare utsätts av någon de inte har en relation till samt vid enstaka tillfällen (Brå, 2007, s. 33, 49; Krnajacki et al. 2016, s. 17ff; Socialstyrelsen, 2011, s. 16; Finndahl, 2003, s. 61).

2.2.2. Kvinnor med funktionsnedsättning

Sällan sedda är ett utbildningsmaterial utgivet av Socialstyrelsen (2011, s. 2) som berör våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. Utgångspunkt tas i Brås temaområden beroende, osynlighet och sårbarhet (Socialstyrelsen, 2011, s. 31). På området osynlighet tas särskilt upp bristen på ett intersektionellt perspektiv – personer med funktionsnedsättning blir ofta bara betraktade som just detta; ”personer med funktionsnedsättning”, utan att ses eller behandlas i någon annan mening exempelvis att de också har ett kön, etnicitet, klasstillhörighet etcetera (ibid., s. 11f, 31). Att kvinnorna med funktionsnedsättning som här är i fokus inte ses som just *kvinnor* utan som *könlösa* och utan sexuell förbindelse kan då bidra till att sådan utsatthet osynliggörs. Bristen på erkännande av kön kan även upplevas negativt av kvinnorna själva (ibid., s. 12, 33). Påtalas gör att det finns en föreställning om att personer med funktionsnedsättning är ”skyddade” eller att folk inte ger sig på någon som är mer försvarslös, vilket bidrar till att gruppens utsatthet osynliggörs (ibid.). En sårbarhet är även att kvinnor med funktionsnedsättning är mer beroende av andra för att klara sin vardag. Detta gör dem mer utsatta/sårbara och kan även göra det svårare att berätta för andra om sin utsatthet om det finns svårigheter att kommunicera (ibid., s. 32). Att ta emot kunskap om risker, att det de utsätts för *är* övergrepp, hur de kan ta sig ur det eller få hjälp, kan vara särskilt svårt exempelvis för dem med en utvecklingsstörning (ibid., s. 45). Sådana som hela livet haft en funktionsnedsättning kan även ha svårt att sätta gränser och bygga upp en kroppslig integritet (ibid., s. 41).

Även i Våga se, vars syfte är att kartlägga våldets förekomst och yttrande mot olika grupper av kvinnor med funktionshinder², menas att beroendet av andra och den begränsade

² Finndahl använder genomgående i sin studie termen *funktionshinder*, varför även vi gör det i återgivelsen av denna.

möjligheten att sätta gränser och skydda sig är nyckelfaktorer (Finndahl, 2003, s. 10, 61f, 66). Sårbarheten gör det således lätt för andra att utöva makt över och kränka den funktionshindrade.

2.2.3. Utåtagerande hos personer med funktionsnedsättning

En studie av Crocker, Mercier, Lachapelle, Brunet, Morin och Roys (2006, s. 658) syftar till att förbättra den epidemiologiska förståelsen av aggressivt beteende hos vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning. Denna studie blir för oss relevant då även avser se till våld *av* och *mellan* brukare. Den vanligaste typen av aggressivt beteende är enligt studien i verbal form medan sexuellt aggressivt beteende visade sig mindre vanligt (Crocker et al., s. 655). Resultaten visade även på högre totalvärden av aggression hos personer med allvarligare grad av intellektuell funktionsnedsättning (ibid., s. 657). Av denna anledning är det enligt studien förståeligt att den högsta förekomsten av aggressivt beteende fanns hos de personer som bodde på en gruppboende följt av ”andra typer av boenden” (ibid.). Dessutom var personer på gruppboende mer benägna att uppvisa alla former av aggressivt beteende (ibid.). Viktigt att poängtera är enligt studien att ett stort antal individer inte uppvisar ett aggressivt beteende och en andel visar ett aggressivt beteende som troligtvis inte får så stora konsekvenser (ibid., s. 658).

3. Teoretiska perspektiv

I detta projekt avser vi att utgå från ett socialkonstruktionistiskt synsätt, innebärande en syn på den värld vi lever i som i stor utsträckning utgjord av våra socialt skapade konstruktioner av det vi ser och där den enskilda individens sätt att konstruera och resonera ligger i fokus (Allwood & Erikson, 2010, s. 122, 127f; Bryman, 2011, s. 35ff). Detta kopplat till vårt syfte att synliggöra individers förståelse och tolkningar, vilka vi anser formade av den sociala värld i vilken individerna lever i kombination med personliga resonemang och erfarenheter. Genom detta skulle den kunskap som genereras utifrån intervjupersonerna även kunna visa på hur detta kan se ut i deras livsvärld.

3.1. Makt

Weber (1960, s. 42, refererad i Skau, 2003, s. 78) menar att makt innebär ”möjligheten att få sin vilja igenom i en social relation, oavsett vad möjligheten beror på”. Skau (2003, s. 78) menar vidare att makt i sig är neutralt men kan användas såväl för att hjälpa som för att skada. Finndahl (2005, s. 11) beskriver i sin tur ”positiv” makt som att kunna bestämma och ha kontroll över sitt eget liv, samt menar att vara överordnad någon innebär att ha makt och att den i sig är beroende av relationer och i och med det föränderlig.

Makt handlar alltså i grunden om över- respektive underordning i en relation samt möjligheten att avgöra och bestämma. I den här kontexten kan själva nedsättningen i relation till icke-nedsatta skapa en maktobalans där personen med funktionsnedsättning på området hens nedsättning rör, placeras i ett underläge. Eftersom personer med funktionsnedsättning är i beroendeställning till sin omgivning i större utsträckning än personer utan, är det även viktigt att diskutera detta ämne och de resultat som framkommit från denna studie utifrån ett maktperspektiv (Finndahl, 2005, s. 11).

Inom boendet kan även personalen tänkas inneha en särskild maktposition i och med dessas yrkesmässiga ansvar och möjlighet att ta beslut och ”bestämma” hur saker skall gå till, hanteras samt över miljön på boendet. Dessas röster kan även tänkas väga tyngre än brukarnas inför beslutande chefer etcetera då meningsskiljaktigheter finns. Skau (2003, s. 78, 83f) tar även upp kontroll- och maktaspekten i yrkesrollen som vårdpersonal samt även den makt som finns i att vara den som tolkar och vad det kan innebära. Makten att välja vem som ska bli betrodd kan vara betydelsefull och potentiellt problematisk. Detta då övergreppen riskeras att inte tas på allvar eller minimeras då man väljer att tro att det inte skett. Därav även vikten av att synliggöra maktens betydelse i denna kontext.

3.2. Genus

Makt kan även ses i genusordningar där exempelvis maskulinitet uppvärderas medan femininitet nedvärderas och där män på en strukturell nivå är överordnade kvinnor, något däremot inte alltid gäller på individnivå, det vill säga *alla* män inte är överordnade *alla*

kvinnor (Barron, 2004, s. 23). Genusföreställningar inbegriper även särskilda föreställningar om vissa socialt konstruerade egenskaper kopplade till föreställningar om biologiskt kön. Att vara kvinna är kopplat till feminint kodade karaktärsdrag så som till exemplet passivitet, svaghet och beroende medan att vara man är kopplat till maskulint kodade karaktärsdrag vilket står i kontrast till vad som är kvinnligt, till exempel aktiv, stark och självständig (Davies, 2011, s.11).

Christie beskriver även i sin teori om idealiska offer just hur kopplingen mellan offret som svag, oskyldig *kvinna* och gärningspersonen som stark, ond *man* är vad som förväntas och lättast accepteras (Christie, 2001, s. 48f; Pettersson, 2013, s. 80f). Huruvida dessa föreställningar även finns hos vårdpersonalen inom boenden kan även tänkas påverka hur de ser på och tolkar olika händelser där de inblandade aktörerna mer eller mindre stämmer in i "mallen" samt hur det eventuellt påverkar om och i så fall i vilken utsträckning situationen eller handlingen tolkas som exempelvis våldsam, nödvändig, förkastlig etcetera. Detta i sin tur har även direkt betydelse för om och då vilka åtgärder som följer samt hur de inblandade eller andra berörda bemöts av vårdpersonalen.

Föreställningar om manligt och kvinnligt associeras dock ej i lika stor utsträckning med personer med funktionsnedsättning, vilka istället ses främst i termer om sin nedsättning (Barron, 2004, s. 33; Socialstyrelsen, 2011, s. 11f). Detta leder till att personer med funktionsnedsättning förnekas tillträde till identiteter kopplade till traditionella genusnormer. Exempelvis kan kvinnor med funktionsnedsättning få veta att de ej anses lämpliga att bli mödrar (Barron, 2004, s. 30f). Här blir män inte heller i den överordnade position som nämnts vara kopplad till bilden av manlighet och som annars gäller på en större nivå, utan kan vara underordnade exempelvis kvinnliga vårdare och anhöriga (Barron, 2014, s. 65). Dessa mindre könsdiskriminerande förhållanden gällande för såväl kvinnor som män med funktionsnedsättning skulle kunna tänkas visserligen bidra till en mer jämställd syn på personer med funktionsnedsättning, men innebär även en i sig för gruppen diskriminerande könsblindhet. Dessa personer blir i högre utsträckning könlösa och att som grupp definieras endast som "funktionshindrade/-nedsatta," "brukare" eller andra generaliserande begrepp kan även bidra till att en i sig heterogen och komplex grupp ses på ett förenklat, fördomsfullt och homogent vis (Barron, 2013, s. 64, 72; Barron, 2004, s. 33). Detta är ett exempel på bristande både intersektionalitet och genusperspektiv, vilket utöver att upplevas kränkande och onyanserat även kan påverka hur dessa personer ser på sig själva (Barron, 2013, s. 64, 72; Barron, 2004, s. 33; Finndahl, 2003 s. 14f).

En ytterligare komplexitet tillkommer i fråga om personer som varken identifierar sig som endast/varken man eller kvinna, detta är något vi är medvetna om men som däremot ej kommer att behandlas vidare här då detta inte kommit upp under datainsamlingen och en platsprioritering gjorts.

3.3. Utilitarism, resultatetik och pliktetik

Utilitarism innebär att handlingar ska leda till så stor total lycka som möjligt och det går därför att skilja mellan ”rätta” och ”felaktiga” handlingar (Tännsjö, 2000, s. 24). Från detta följer att många personers lycka kan tänkas överväga en enskilds, då det innebär en större total lycka. Den handling som är den ”rätta” hade såldes i situationen inte kunna resultera i någon bättre konsekvens och detta sätt att resonera kan benämnas konsekvensetiskt (Tännsjö, 2000, s. 24f). Utöver ”rätt” och ”fel” kan det också finnas *plikter*, vilka snarare utgår ifrån regler samt då är något som utifrån ett pliktetiskt perspektiv är något som alltid bör utföras oavsett om det anses ”rätt” eller ej och alltså oavsett konsekvenserna (Tännsjö, 2000, s. 60; Tännsjö, 1998, s. 42). Med andra ord att följa reglerna oavsett personligt konsekvensetiskt och moraliskt resonemang. Det som anses vara ”rätt” och det som anses vara ens plikt behöver alltså inte alltid vara samma sak.

Tännsjö (2000, s. 78f) skriver om absoluta plikter som förbinder människor att förhålla sig till bland annat andra människors antagna rättigheter, vilka de alltså är skyldiga att respektera. Inom vårdsituationen menar vi att detta kan appliceras genom personalens skyldighet att respektera brukarnas rättighet, exempelvis integritet, och att det är personalens plikt att inte kränka dessa. Här kan alltså ses hur det utrymme som brukares rättigheter får inverkar på utformningen av personalens plikt. Det är något som dock även kan gå åt motsatt håll, där alltså utformningen av personalens plikt inverkar på det utrymme som ges brukarnas rättigheter (exempelvis vid beslut om större eller mindre ingripanden mot brukare).

3.4. Lojalitet

Hogg och Vaughan (2010, s. 162) skriver om grupsammanhållning (eng. *cohesiveness*) som en grundläggande egenskap hos en grupp. Denna sammanhållning menar de gör att medlemmarna i gruppen känner tillhörighet, stöttar varandra och har en solidaritet inom gruppen. Inom ett boende, så som de vi ser till, kan denna grupp enligt oss exempelvis utgöras av personalgruppen vilka jobbar och verkar tillsammans. Det kan därav även tänkas finnas en lojalitet inom gruppen, mot sina kollegor. *Lojalitet* gentemot kollegor kan tänkas innebära att stötta en kollega i en situation där denne angrips eller utmanas på något sätt. Detta medan att inte göra detta kan bidra till att förstöra god stämning och eventuellt skapa dålig gruppdyamik. Hogg och Vaughan (2010, s. 162) tar även upp att ömsesidigt gillande, som exempelvis i en arbetsgrupp, skulle kunna vara relevant för just denna sammanhållning i gruppen.

4. Metod

4.1. Val av metod och tillvägagångssätt

Då syftet med vår studie är att synliggöra föreställningar och mer djupgående resonemang samt skapa förståelse, valde vi att använda oss av kvalitativa, semistrukturerade intervjuer (Bryman, 2011, s. 371, 414ff). I dessa utgick vi från en intervjuguide (se *Bilaga 3*) vilken vi utformade för att täcka de frågor och teman vi ville behandla. På detta vis tillåts en kontroll av att vi tar upp de för oss relevanta ämnena, medan även intervjudeltagarna är fria att berätta och associera på det vis som kommer spontant för dem. Detta går hand i hand med vårt syfte och vetenskapsteoretiska utgångspunkter där dessa spontana associationer och möjliga teoretiska tolkningar av dessa är det vi intresserar oss för.

Vi spelade in intervjuerna för att tillåta efterföljande transkribering. Detta för att utöver *vad* som sägs även bevara *hur* det sägs, utan att distraheras i för stor utsträckning av anteckningsförande (Bryman, 2011, s. 428). Dock så fördes under samtalet korta anteckningar för att själv under intervjun kunna notera och då lättare komma ihåg att ta upp och ställa följdfrågor på intressanta punkter som nämns.

4.2. Urval

Vi satte i vår undersökning målet att intervjua mellan tre och fem personer. Detta utifrån en avvägning av att både få tillräckligt med material för vår analys men även ha tillräcklig tid att bearbeta mängden data inom givna tidsramar (Ahrne & Svensson, 2011, s. 44). Vårt urval blev ett snöbollsurval där vi utifrån kontakter sökte finna potentiella intervjupersoner, vilka sedan i sin tur rekommenderade vidare till ytterligare intervjupersoner (Bryman, 2011, s. 196f). Vi fick genom vårt personliga kontaktnät kontakt med en person som gärna ställde upp på en intervju och som till vår glädje även hade en kollega som kunde tänka sig att ställa upp. Detta innebär alltså att två av våra intervjupersoner delar arbetsplats och tänkbart även en del erfarenheter från denna. Dessa befann sig geografiskt väldigt långt bort från oss vilket gjorde att vi på grund av tidspressen beslöt att istället genomföra intervjuerna via telefon.

Den tredje intervjun genomfördes i fysisk form och dennes arbetsplats skiljer sig även i art från de första två intervjupersonernas. De första två arbetade på ett gruppboende för personer med väldigt varierande typer av funktionsnedsättningar medan den tredje arbetade på ett serviceboende med främst ungdomar med psykiska funktionsnedsättningar. Detta medför att arbetet med brukarna skiljer sig. Trots verksamheternas skillnader menar vi att intervjupersonernas långa karriär inom vård av personer med funktionsnedsättning gör att de kan tänkas dela liknande erfarenheter och kunskap inom ämnet. Det är hur personerna resonerar kring de ämnen som tas upp samt egna erfarenheter som vi intresserar oss för. Enligt vårt socialkonstruktionistiska synsätt bedöms därför varken faktumet att de första två intervjudeltagarna arbetar på samma ställe eller att den tredjes verksamhet delvis skiljer sig,

som ett stort problem. Möjligtvis är det istället en tillgång där kontrasterna och finna likheterna kan vara extra intressanta.

Att få tag på intervjupersoner tog oss väldigt lång tid. Bland annat på grund av svar som först verkat mycket positiva men i flera fall, efter att ha hört med chefer eller diskuterat inom arbetsgruppen dessvärre avböjde. Detta med motivering att de inte ansåg sig ha tillräcklig kunskap på området eller hade otillräcklig med tid. Detta medförde svårigheter i att genomföra fler än vårt minimum av tre intervjuer och sedan även ha utrymme att bearbeta resultaten från dessa. Vi anser dock att dessa, som var inom vårt satta målintervall, var tillräckligt för att möjliggöra en god analys.

4.2.1. I intervjusituationen

I telefonintervjuerna talade bara en av oss³, dock presenterades båda vid samtalets början. Den person som ej talade under samtalen var aktiv genom att lyssna, hantera intervjuguiden och skriva till eventuella följdfrågor. På det viset hade båda fortfarande viss makt att styra samtalet och ”kunskapandet”. I den fysiska intervjun vi genomförde och där båda två även deltog och ställde frågor så gav vi även akt på just detta och upplevde ingen av oss att det uppstått en situation där intervjupersonen verkade orolig. Hon upplevdes istället av oss båda som lugn och självmant aktiv och verkade både självsäker och uttryckte även att allt känts bra. Att intervjun genomfördes i hennes hem kan ha bidragit till att hon kan ha känt sig mer trygg under samtalet.

Makt är ett begrepp som i vår studie bär stor relevans inte bara i själva resultaten och den maktdynamik som kan finnas mellan brukarna och vårdpersonalen, utan även i fråga om *vår* makt som intervjuare, meningsuttolkare och författare. Både under och inför intervjuerna beaktade vi maktaspekten i dels att vi är *två* till antalet medan intervjuerna sker med enskilda personer var för sig. Detta dels att vi genom att ställa frågorna under intervjun har ett maktöverläge i att på det viset kunna styra samtalet både medvetet och omedvetet genom exempelvis ledande frågor, uppmaningar att fördjupa på vissa ställen och att istället avgöra att gå vidare på andra.

Att vi som intervjuare ofrånkomligen är med och formar samtalet samt vad som framkommer under intervjun är något vi varit medvetna om och som även hänger samman med vårt socialkonstruktivistiska perspektiv, där vi ser kunskap som något som skapas i interaktion mellan människor. Vi försökte ändå förhålla oss till att inte styra samtalet för mycket och exempelvis ”lägga ord i munnen” på intervjupersonerna. Detta då vårt kunskapande mer kan närma sig en process mellan oss och oss själva istället för mellan oss och intervjudeltagarna.

³ För att intervjuerna skulle utföras på ungefärligt liknande vis och generera ett sinsemellan relaterbart material till analysen vilket även upplevdes fungera bra, behöll vi samma roller under båda telefonintervjuerna.

4.3. Analysförfarande

I transkriberingen bestämde vi att skriva ut även icke-språkliga uttryck så som suckar och skratt men däremot inte dialektala uttalanden eller ordformer utan skrev då ut orden i sin skriftligt korrekta form. Detta för att bevara vissa av de mer subtila uttrycken men samtidigt behålla texten mer lättläst på en nivå som stämmer överens med det sätt vi använde transkriberingarna i vår analys, där fokus är mer på *vad* som sägs än *hur* men båda har relevans (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 199f). Vi transkriberade en av de två telefonintervjuerna vardera då vi kommit överens om transkriberingens stil i termer om tecken och dess innebörder. Vi transkriberade även en del av samma material samt gick igenom varandras transkriberingar. Detta menar vi även bidragit till en god interbedömarreliabilitet även om vi utifrån vår konstruktionistiska utgångspunkt är medvetna om det ofrånkomliga i att olika tolkningar görs av olika personer (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 200-204).

Följande transkriberingen lästes utskrifterna igenom upprepade gånger och kommentarer gjordes till texten där olika återkommande teman återfanns, för att resultera i en tematisering eller *kodning* att använda och utgå från i resultatdelen (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 120f).

Utöver att i viss mån styra intervjusituationen kan även vi som forskare sägas ha en än större makt genom att ta oss rätten att tolka vad intervjudeltagarna menar med sina uttalanden. Tolkning är något som görs utifrån ens egna föreställningar och förförståelse. Olikheter i tolkning är dock något vi menar oss utnyttjat som en styrka då dessa lett till en fördjupad diskussion kring vad vi menar och vilka skillnader och likheter det finns mellan våra tolkningar. Dessa insikter ledde även till att vi ”testade/utmanade” varandras tolkning av resultatet och på det viset genomarbetat och sinsemellan validerade vår analys.

4.4. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

En stor del av validiteten i denna studie kommer från en logisk uppbyggnad där forskningsdesignen, exempelvis genom formulerande av intervjuguide och fallbeskrivningar (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 266ff). Dessa är utformade efter vårt syfte samt utifrån vårt socialkonstruktionistiska perspektiv. På det viset säkerställs att vi undersöker det vi avser undersöka och besvarar våra frågeställningar. Dels kommer vår validitet även från logik i analys och resonemang samt en transparens där vi vill tillåta läsaren att följa denna (ibid.). Genom denna tydlighet, konsekvens och transparens vill vi även visa på vår studies tillförlitlighet och reliabilitet (Bryman, 2011, s. 49).

Utifrån vår studie kan vi inte uttala oss om de framkomna föreställningars förekomst på en större skala eller generaliserbarhet till andra kontexter. Vi kan däremot genom vår socialkonstruktionistiska utgångspunkt påstå att dessa visar på konstruktioner som finns i de tre intervjupersonernas livsvärld, och kan med andra ord även tänkas förekomma i deras omgivning samt möjligt även i andra men liknande kontexter. Det vi här dock snarare är ute efter är en teoretisk tolkning och förståelse av vad intervjupersonerna säger utifrån vissa givna teoretiska idéer. Med det följer även att vår validitet blir i relation till just dessa och att den

valideringsgrupp vi vänder oss till utgörs av forskarsamhället snarare än att våra resultat exempelvis skall passa in med hur intervjupersoner själva upplever sina resonemang (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 230ff).

4.5. Forskningsetiska frågor

Vi inhämtade informerat samtycke och berättade hur resultaten skulle nyttjas genom att delge vårt syfte med undersökningen, att den utgör ett examensarbete, informera om att deltagandet var frivilligt samt att intervjun spelas in. Detta gjorde vi dels till samtliga potentiella intervjupersoner vi sökte kontakt (*se Bilaga 2*) med och sedan återigen i samband med att intervjun ägde rum (*se Bilaga 3*; Kvale & Brinkmann, 2009, s. 87). Etiska överväganden vi förhållit oss till är bland annat vilken information intervjupersonen skulle erhålla (*ibid.*). För att balansera informationskravet mot den information som kan tänkas hämma spontana associationer, valde vi att inte gå in specifikt på våra frågeställningar. Konfidentialitetskravet, att deltagarnas identitet inte avslöjas (Kvale & Brinkmann, s. 88), förhöll vi oss till genom att aidentifiera alla uppgifter, något vi även informerade intervjupersonerna om innan intervjun (*se Bilaga 2*).

Att ta hänsyn till eventuella konsekvenser innebär kopplat till detta att intervjupersoner ska riskera lida så lite skada som möjligt genom att överväga olika scenarier som kan inträffa, exempelvis hantering av känslig information som uppkommer under intervjun (Kvale & Brinkmann, s. 89f). I denna studie berör vi ett potentiellt känsligt ämne och var medvetna om att det kunde komma upp berättelser som kan tänkas vara etiskt problematiska. Ett dilemma skulle exempelvis kunnat vara ifall intervjupersonerna berättar om pågående brottslighet, då vi skulle behövt ta ställning till huruvida vi ska anmäla detta eller ej samt om vi skulle avbrutit intervjun. Att anmäla skulle gå emot konfidentialitetskravet och även påverkat studien i stort. Dessa risker reflekterade vi kring men behövde lyckligtvis inte ta ställning till eftersom något sådant inte uppkom i intervjuerna.

5. Analys och resultat

Vi har delat upp presentationen av våra resultat efter identifierade teman i vårt material och kommer här att redogöra för var och en av dessa, vilka dock enligt oss inte alltid är åtskilda utan även kan överlappa varandra. Detta kan även tänkas visa på komplexiteten i ämnet våld och i resonemangen som finns kring detta.

Våra tre intervjupersoner, Amanda, Helena och Stina, är alla kvinnor med mångårig erfarenhet av arbete inom grupp- och serviceboenden (samt tidigare andra boenden vilka vid tiden gick under andra namn men med samma målgrupp) för personer med funktionsnedsättning. Kvinnorna heter i själva verket något annat.

Något som bör beaktas vid läsning och reflektion över dessa resultat och uttalanden utav intervjupersonerna, är att intervjupersonerna i stor utsträckning resonerar och tänker kring hur de tror eller uttrycker att de skulle tänkt eller agerat. Varken vi eller intervjupersonerna kan dock veta exakt hur de skulle tänkt eller agerat i den situation då detta händer på riktigt.

5.1. Makten att avgöra – eller inte?

Makt kan diskuteras utifrån olika perspektiv, särskilt mellan vårdpersonal och brukare, där brukarna oftast men inte alltid enligt vårdpersonalen är underordnade. Vårdpersonalen själva ger med andra ord uttryck för att känna sig underordnade i vissa situationer, exempelvis när en brukare är hotfull. Det kan även antas uppstå situationer där intervjupersonerna ger uttryck för att makt faktiskt innebär skyldigheter, något som inte alltid är i enlighet med *viljan*. Exempelvis på sådana situationer kan vara där kollegan kan misstänkas ha gjort något mot en brukare vilket benämns i termer av ”maktmissbruk”. Vi uppmärksammade att intervjupersonerna inte diskuterade sin maktöverordning i någon större utsträckning, utan berättade istället om den maktlöshet de många gånger kunde känna, samt andras eventuella maktmissbruk.

I kontexten av ett grupp- och/eller serviceboende för personer med funktionsnedsättningar kan de existerande maktförhållandena i vår mening delas upp i två dimensioner, vilka kan verka samtidigt i en situation. Dels en dimension om över- och underordning som kommer av att vårdpersonalen genom just sin roll som personal på boendet, har en viss makt över de personer de skall vårda och som är beroende av denna vård, dels den över- och underordning som kan tänkas komma i relation till den nedsättning som en person har och den icke-nedsattas då större förmåga på det området.

I fråga om den förstnämnda dimensionen kopplad till rollerna inom boendet, kan det handla om dels makt att i en situation fatta vissa ”snabba” beslut efter vad de bedömer bäst, och även att ha makt att i något större skala vara med och utforma verksamheten, vara delaktiga i beslut och utformningar av handlingsplaner etcetera.

Hur personalen har makt att ta beslut om hur verksamheten ska utformas eller arbetet utföras, kan bland annat ses i hur Stina om en tidigare större gemensam matkassa berättar att “vi ska ta bort det nu, för vi har ju en matkassa så vi lagar mat lite till tre stycken som ingår i matkassan men det fungerar inte”. Både att här kunna besluta att detta ej skall fortsätta längre samt även just att ha makten att avgöra vad som fungerar och ej, är i vår mening även det ett exempel på handlingsutrymme och maktposition kopplat till just rollen som personal på boendet.

Nedan följer ett citat som enligt oss kan visa på maktperspektivets komplexitet, där intervjupersonen resonerar kring fallbeskrivning 2⁴ om en brukare som sitter rödgråten efter ett besök, Stina berättar:

Om personen som blev slagen vill ha, ändå att den kommer på besök. Ja... Då är det svårt. För då är det den viljan. Då är det ju vi som måste vara extra vaksamma. Och liksom höra, om det händer något: Ja, det är dennes vilja som gäller.

Stina fortsätter sedan att berätta att de skulle kunna skapa en handlingsplan om de som personal misstänkte att personen blivit slagen, vilket trots allt indikerar att de har viss makt att agera i frågan. I slutet av sitt resonemang kring detta tillägger dock Stina:

Nej, vi agerar ju inte direkt då, om det här händer, så dokumenterar vi det och sen så, ser man ju om det händer igen. För det kanske var en engångsföreteelse och att det inte liksom...

Här uttrycker Stina att de skulle valt att inte agera, trots det handlingsutrymme som i vår mening kan tolkas finnas genom möjligheten att upprätta handlingsplan som adresserar det uppfattade problemet. Detta menar vi även vara ett uttryck för makt där de dels genom att uttrycka att “det kanske var en engångsföreteelse” kan ge utrymme för tvivel, möjligt förringa samt ha tolkningsföreträdet att avgöra vad som är allvarligt nog att “agera direkt”, något de enligt henne inte skulle gjort i det här fallet. Personalens makt att ta “snabba” beslut i en situation kan här då ses även i valet att *inte* agera. Det finns även möjlighet att tolka det som att personalen värnar om integritet och brukarens rättigheter, det vill säga att brukaren själv ska ha makten att bestämma huruvida hon vill träffa besökaren eller inte.

Ytterligare en tolkning kan tänkas vara att handlingsplanen inte direkt kopplas till känslan av att ha makt, då hon trots en utformad handlingsplan ändå menar att de inte agerar direkt och då inte ser utformning av handlingsplanen som ett agerande. En annan alternativ tolkning är att hon anser att handlingsplanen inte skapar det handlingsutrymmet som egentligen önskas och då ger en otillräcklig makt.

Med den andra dimensionen, kopplad till den större kontra mindre förmåga som en nedsättning medför i relation till personer utan denna nedsättning, menas att en person utan denna nedsättning då *på området nedsättningen berör*, blir mer kapabel och kan alltså sägas inneha större makt. Exempelvis kommer en person med rörelsehinder att ha svårare att förflytta eller röra sig på de sätt hen kan behöva i sin vardag, vilket en person utan dessa

⁴ Samtliga fallbeskrivningar finns numrerade i Bilaga 4.

nedsättningar inte har och då sätter denne i ett överläge av större kapabilitet. Dessutom kan det även göra den förstnämnda beroende av hjälp från någon utan denna nedsättning för att klara av dessa saker. Helena berättar att de ska "hjälpa de boende i deras dagliga liv med allt vad det innebär. Som hygien, påklädning, matning, träning, vart de är och, ja, liksom att de får en bra fritid...". Stina berättar även att "ja de är ju utsatta, de här människorna är ju jäkla utsatta för att dom måste bo ihop, man får ju inte välja sina grannar". Det kan tänkas visa på hur hon ser brukarna som just i ett maktunderläge, då de nedsättningar som gör att de bor på boendet även innebär att de där inte har makt över sin egen livssituation. Här kan med andra ord ses hur båda dessa dimensioner; makten i relation till funktionsnedsättningen samt till rollerna på boendet, interagerar och verkar samtidigt.

Viktigt att notera är att detta dock inte behöver gälla utöver just det område som nedsättningen berör, exempelvis kan en person med intellektuell nedsättning ha ett fysiskt maktöverläge i jämförelse med en person utan sådan nedsättning. Ett sådant exempel är tydligt när Amanda berättar om en situation på hennes arbetsplats:

Så tog han ett tag, kom han bakifrån och la sin arm runt min hals och liksom vände mig runt så jag ramlade handlöst på golvet och han låg ovanpå, hade sin arm runt min hals fortfarande och tryckte...

Stina berättar att hon upplever att nära anhöriga ibland utnyttjar sina barn. När hon beskriver hur maktlös hon känner sig och hur allvarligt hon uppfattar detta ställs frågan ifall det kan röra sig om ett brott, vilket vi tänker skulle kunna medföra ytterligare möjlighet att agera (exempelvis anmäla).

Stina: Där har vi ingen makt alls, överhuvudtaget. Vi kan bara säga vad vi tycker och tänker men sen är det bra. Alltså i personalgruppen.

I: Och det finns inte heller någon... Till exempel att använda någon annans pengar, det kan ju finnas ett brott rentav?

Stina: Ja men vi ser ju inte det, vi kan inte påtala att det sker. Vi ser ju aldrig det utan det här gör man ju väldigt snyggt. Det här gör man ju så snyggt. Att det här kan ju aldrig gå att bevisa någonting. Det här görs så fint, på ett sådant smart sätt. Man köper hem mat till henne... Alltså vi ser ju alltihop och man bara "va?" Man förstår ju inte allt men man förstår ju att det här går till på ett väldigt utstuderat bra sätt. Så att man inte kan... Delar på allting, delar på tvättmedlet, kommer dit med mat... Delar på maten och den här brukaren står ju för alla kostnader.

Vår tolkning är att hon bekräftar att det möjligtvis kan röra sig om ett brott men menar att det inte går att bevisa, vilket enligt henne upplevs som maktlöshet men enligt oss också kan ses som maktutövning genom att hon tar sig rätten att avgöra vad som går att bevisa och inte. Detta avgörande är i rättslig mening inte upp till henne att göra utan upp till polis och åklagare. Hon tar sig med andra ord rätt och makt att göra ett avgörande som egentligen inte är upp till henne, och utövar makt genom att välja att inte agera samt när det är möjligt och inte. Ytterligare ett sätt att se det hela är att hon inte använder sin fulla makt att agera mot det hon upplever är ett övergrepp.

Ytterligare en situation där maktlöshet kan synliggöras är när Stina förklarar hur personal kan bli antingen ”svart” eller ”vit” i en brukares ögon vilket vi tolkar som hatad eller älskad, att det inte finns något mellanting. Denna berättelse är kopplat till hur de gör riskbedömningar på brukare och att det uppstår mycket ”tjafs” och problem. Vi frågar då om det är mellan brukarna detta sker. Då fortsätter Stina berätta om en händelse mellan henne och en brukare:

Ja och mellan personal, alltså det blir att man får sitta i samtal. Jag kommer ihåg att jag fick sitta i samtal med en person, han mådde så dåligt och jag kände att jag inte riktigt hade kunskap så efter det här samtalet... För han är ju hotfull, alltså om jag säger ett fel ord, då jäklar, ”hur menar du nu?”, ”vad menar du med det?”, ”så du menar att jag, att jag inte duger?” (illustrerar honom genom att peka med fingret, imitera en röst). För då handlar det om att han ska ut, alltså han ska ta självmord.

Vidare berättar Stina att hon i denna situation försöker förhålla sig till att inte vilja bli hatad för att hon råkat säga något fel och att hon hela tiden får förklara för brukaren vad hon menade med det hon sa. Hon avslutar med ”och då kände jag, nej alltså jag tror inte jag klarar det här”. Detta har enligt henne lett till att de alltid försöker vara två i ett samtal.

Vi tolkar berättelsen som att Stina i denna stund känner sig maktlös med tanke på att hon dels uttrycker hur hon känner att hon inte klarar detta och att det sedan har lett till att de försöker vara minst två personal i ett samtal med en brukare. Hur de hanterar det här, genom att försöka vara två personal, menar vi möjligtvis kan tolkas som ett sätt att återta makten och ett säkerhetstänk. Stinas berättelse illustrerar också att brukarna inte alltid är i underordning och dessutom inte alltid de som är utsatta. Maktdimensionerna och vem som utövar våld samt vem som utsätts är med andra ord enligt vår mening mer komplex, än att det alltid är personalen utsätter och brukarna som utsätts.

Avslutningsvis vill vi poängtera att makt är en alltid närvarande aspekt i *alla* situationer, varför vi även fortsättningsvis kommer att beakta maktaspekten genomgående i analysen av vårt material.

5.1.1. Följa regler

Stina berättar att hon ibland upplever att det finns destruktiva, rentav våldsamma, relationer mellan brukare och deras nära anhöriga, vilket hon skulle vilja kunna göra något åt men känner att de som personal inte har någon möjlighet att ingripa. Detta upplevs jobbigt men det är trots det tydligt för henne att det inte finns något alternativ. Hon berättar:

Är det en nära anhörig då har vi ingen möjlighet att... De har sin rätt att komma. Nära anhöriga, där har vi [personalen] ingen möjlighet att påverka. (...) Alltså nära relationer kan ju vara så fruktansvärt besvärande. För, alltså verkligt göra så mycket illa. Inte, våldsskada men ekonomiskt...Att man utnyttjar sitt barn. Och det tycker jag är nästan, ja det tycker jag också är jättemycket våld. Där kan inte vi, vi skulle ju önskat till exempel att det här med god man, så det blir ordning på ekonomin. Vi kan bara säga att det vore bra.

Här anser vi oss kunna se dels hur Stina anser att relationen innefattar ”våld”, dels att hon känner sig begränsad i hur hon kan agera för att försöka hjälpa brukaren. Hon beskriver hur de som personal endast kan agera till en viss, enligt vår tolkning otillräcklig gräns eftersom anhörigas rättigheter upplevs så starka. Stina fortsätter med att beskriva exempel på detta, och tillägger ”det tycker jag är tufft”.

Följande ett resonemang kring fallbeskrivning 2 tog Amanda upp ett exempel från den egna verksamheten, när en brukare misstänktes utsättas av en annan. Amanda menar dock att personalen måste respektera brukarens önskan om att fortsätta träffa personen.

Vi hade faktiskt två killar på ett boende som jag jobbade på. Där de hade Downs syndrom båda två och pratade inte, hade väldigt dåligt tal. Men den ena killen han var lite mer dominant än den andra och den här killen gick in till den andra killen utan att... Ja han knackade på och så gick han in och stängde dörren och sen var de där inne väldigt länge, sen så gick han ut därifrån igen och då satt den andra killen helt naken på sängen, och så helt... Visste inte riktigt vad som hade hänt väl. Och han kunde ju inte förklara vad det var. Någon gång när vi såg att han gick in där så frågade vi den killen som bodde där att är det okej att han kommer och då sa han ja och då kan ju vi inte... Alltså vi får ju inte förbjuda någonting.

Även här kan enligt oss ses att det finns en uppfattad gräns som skiljer mellan brukarens *rättigheter*, i det här fallet rätt till integritet och autonomi samt personalens plikt att hedra dessa, kontra viljan att förhindra det som misstänks skadligt för brukaren. Amanda förhåller sig i det här fallet till den uppfattade gränsen och agerar således så långt hon anser sig kunna men inte längre än så.

Både Amanda och Stina förhåller sig till vad de uppfattar som ”rätt” eller som vad de skulle *vilja* göra för att hjälpa i detta fall brukaren, men att det finns regler som de i sin yrkesroll känner att de måste förhålla sig till för att uppfylla sin plikt. I detta fall väljer de att hålla sig inom dessa reglers gränser men ger utlopp för viss frustration över detta. De ger uttryck för att brukarnas rätt till integritet och autonomi, vilka det är deras plikt att upprätthålla, här upplevs vara en del av det som begränsar dem. De verkar dock ändå värdera rättigheterna och plikten tillräckligt högt för att fortsätta hedra dem istället för att ingripa.

5.1.2. Göra ”det rätta”

Helena berättar om en situation där personalen befarar att en av brukarna ska gå in till övriga brukare på natten varpå de låser de andra brukarnas dörrar för att skydda dem. Hon berättar att ”då kan det ju vara personer som är där som själv inte kan låsa upp den dörren och då blir det ju att de blir inlåsta ju. Men det gjorde vi eftersom det var rätt”. Vi menar att man här kan se en prioritering av det som uppfattas mest tryggt för brukarna *framför* deras autonomi och frihet, till skillnad från i Amandas och Stinas exempel i det tidigare avsnittet. Detta är intressant då det även skulle kunna vara en säkerhetsrisk i sig att låsa in personer som ej själva kan ta sig ut, med tanke på exempelvis brandfara. Det är även ett exempel på att personalen utövar makt genom att bestämma *åt* brukarna hur de på bästa sätt kan hållas trygga, på deras egen bekostnad.

Detta sätt att hantera situationen kan vara diskuterbart eller inte självklart ”rätt”, vilket vi menar oss även kunna spåra hos Helena själv, då hon avslutar med att tillägga att ”det är ju inte aktuellt längre”. Enligt vår tolkning kan detta peka på en viss vilja distansera sig från detta samt förtydligar för oss antingen hur de slutat med det och hur det inte är något vi i nuläget bör beskylla henne för och att hon anser det hela avslutat.

Nedan följer en situation där det finns en redan utformad handlingsplan om hur en av brukarnas utåtagerande ska hanteras.

Innan jag började jobba på det här stället så vet jag att de hade en handlingsplan där de sa att de fick ju inte, de fick alltså inte ta tag i den här personen utan de skulle... Ja, försöka med att prata honom ut ur rummet, men det är inte så lätt. (skratt) När någon är jättejättearg och slår och biter och sparkar på allt och kastar sig på golvet

Att följa handlingsplanen och endast prata med personen räcker inte till för att lugna ner en utåtagerande brukare, och Helena berättar att de därför istället väljer att gå emot handlingsplanen genom att två i personalen handgripligen för ut personen ur rummet. Helena poängterar att det är viktigt att bara *hålla* och inte *skada* personen och tillägger sedan att ”så ofta som man bara ser, om man gör det snabbt så att man bara kan föra ut honom ur rummet. Så går det oftast ganska lätt”. Händelsen utspelar sig i ett gemensamt utrymme och att bryta mot handlingsplanen tolkar vi för henne ses som det ”rätta” för att skydda omgivningen.

Båda dessa händelser kan tänkas utgå från en vilja att undvika att en brukare utsätter övriga. Det kan ses utifrån ett *utilitaristiskt* eller *konsekvensetiskt* perspektiv där detta ses som det alternativ vilket ger bäst konsekvenser och alltså är det ”rätta”, vilket här värderas högre än regler eller plikt. Dock så skiljer sig dessa två exempel. Det sistnämnda rör sig om en brukare vars rättigheter till viss del kränks, men som en följd av brukarens eget agerande. Det medan det förstnämnda beskriver brukare vilkas rättigheter kränks på grund av misstankar rörande *en annan* brukare, det vill säga utan att det är dem själva som agerat för att motivera detta.

Att ta sig rätten att avgöra och agera på när en anser att någon bör berövas sin frihet är oavsett dennes tidigare handlingar ett påtagligt uttryck för makt, vilken i samhället i övrigt annars främst förbehålls staten och associerade myndigheter. Dessa beslut kan anses vara mer eller mindre grundade, exempelvis här i fråga om den som blir inlåsts egen skuld, men är i båda fallen ett uttryck för maktutövning. Vi är inte i en position att avgöra om detta sätt att *använda* makten var korrekt eller inte. Vi kan bara konstatera att det är viktigt att resonera och reflektera över denna aspekt och dess möjligt känsliga/problematiska innebörd.

5.1.3. Förena ”plikt” och ”rätt”

Amanda berättar om hanteringen av en brukare som varit utåtagerande och våldsam bland annat mot personalen:

Alltså ibland har det ju varit så faktiskt att det, en person som har, spottat, sparkats, skrikit, slagit efter personal, jag har aldrig gjort det, men någon personal har. Då fått in honom i lägenheten, stängt dörren

och hållt för dörren för honom. För att, det skulle aldrig, alltså han fungerar så att när han inte ser den som han är arg på så lugnar han ned sig fortare. Och vi har fått skriva en handlingsplan på det så att, vi har rätt att göra det.

Vi tolkar det som att det som beskrivs ovan visar på att personalen löst en våldsam situation genom att först hantera situationen enligt vad de anser vara det ”rätta” för att sedan utforma en handlingsplan vilket således gör detta agerande även pliktenligt. Här blir det ett exempel på när det som anses ”rätt” utifrån ett *konsekvensetiskt* perspektiv görs till *plikt*.

Även Stina berättar om hur man utformar handlingsplaner för att skapa utrymme för att hantera det som uppfattas som problem.

I: Men hur skulle det vara om man har misstankar om att det inte är en sund relation men ändå, att den här personen då vill ha besöket regelbundet?

Stina: Om personen som blev slagen ändå vill ha personen på besök, då är det svårt. För då är det den viljan. Då är det ju vi som måste vara extra vaksamma. Och liksom höra om det händer något. Det är dennes vilja som gäller.

I: Men skriver man någon form av handlingsplan i det då, eller hur går man tillväga rent så här...

Stina: Ja, ”vid besök av...” Ja då kan vi skriva en handlingsplan. Att det är någonting som vi måste ha koll på.

Det som sker i båda dessa exempel är hur det utrymme som ges brukarnas rättigheter förändras genom skapandet av nya handlingsplaner. De ändrar vad som regelmässigt kan ses som personalens *plikt* för att föra det närmare eller förena det med vad de även anser vara ”rätt” sätt att hantera situationen. *Plikt* är med andra ord föränderligt i det avseendet.

5.1.4. Gråzon

I fallbeskrivning 2 får en brukare besök på sitt rum, varpå det hörs konstiga ljud och brukaren verkar ledsen då besökaren lämnat rummet. Intervjupersonerna reagerar på detta genom att ge uttryck för oro för vad som kan tänkas ha hänt, om brukaren utsatts för någonting och att de skulle vilja ta reda på i så fall vad samt motverka att detta ska kunna hända. Amanda berättar utifrån frågan hur hon tänker kring fallbeskrivningen hon just läst:

Alltså det är ju hemskt... Man tänker ju faktiskt att någonting har hänt, såklart. Sen är det ju så att, att bor man i egen lägenhet, vi har ju ingen rätt att gå in i en lägenhet om vi inte får ett medgivande från brukaren som bor där. Frågan är ändå om man skulle gått och knackat på? Och frågat så att allt var okej.

Amanda avslutar sina tankar kring scenariot med att säga att ”jag tycker inte att man bara låta det vara. Man kan inte bara rycka upp dörren och gå in, men man kan ju gå och knocka på eller ringa på dörren”.

Liknande resonemang förs av Stina följande samma fråga:

Men vi har oftast koll, och om man hör någonting från ett rum så knackar man på "hej hej!" Och hittar på någon anledning, "vill ni ha någonting att dricka eller en kopp kaffe eller.." Man försöker liksom... Gå in och, kolla läget och...

Även här kan märkas av en konflikt mellan vad intervjupersonerna *vill* göra, som de upplever "rätt", men samtidigt känner de att de måste förhålla sig till brukarnas rätt till integritet och sin plikt att respektera denna. De hanterar detta genom att försöka hålla sig inom ramarna för både "rätt" och plikt men möjligt töja något på gränserna. De försöker uppfylla sin plikt genom att inte gå in utan tillstånd, samtidigt som de hittar ett sätt att åtminstone till viss del kunna hålla koll på vad som händer och ha större möjlighet att avstyra eventuella negativa händelser. På det sättet i någon mån uppfylla det som känns "rätt" utifrån ett övervägande av tänkbara konsekvenser. Kompromissen resulterar i vår mening i en slags *gråzon*. Detta kan även ses som en konflikt mellan rollen som vårdpersonal och medföljande plikter och känsla av att vilja agera "rätt" som medmänniska.

5.2. Dilemmat mellan "rätt" och plikt

I våra intervjuer framkommer att personalen ibland finner sig i situationer där vad som enligt dem uppfattas "rätt" på ett moraliskt plan, inte är detsamma som vad som förväntas göra utifrån sin yrkesroll och de regler som följer med denna. Det som uppfattas som "rätt" här menar vi kan liknas med vad som utifrån ett konsekvenstänk ger bäst resultat, medan det som förväntas utifrån yrkesrollen kan benämnas en *plikt*. Utifrån detta uppstår en kamp mellan att både vilja göra det som är "rätt" men samtidigt uppfylla sin plikt, vilket vi fann kunde hanteras på främst fyra olika sätt utifrån våra intervjuer. Dessa var antingen att följa reglerna/sin plikt, följa det som känns "rätt", hitta en kompromiss eller att genom skapandet av handlingsplaner förena de två.

5.3. Lojalitet, plikt och "rätt"

Utöver nämnda handlande i enlighet med vad som upplevs moraliskt "rätt" eller som ens regelmässiga plikt kan även komma en känsla av lojalitet till sina kollegor, vilket i de fall en kollega är inblandad lägger ytterligare en dimension till resonemang kring olika situationer.

Amanda berättar efter att ha läst fallbeskrivning 3 om ett tillfälle då en brukare påstod att hon utsattes för våld av en kollega till Amanda:

Hon sa till mig vid ett flertal/ett tillfälle, det kan ha varit två år sedan, att det var en personal som slog henne. Och hon sa att han duschade henne med kallt vatten. Och jag bara kände att jag trodde inte på henne för att jag tyckte att han var jättetrevlig och jätteduktig och hade jättesvårt att tänka att det skulle vara så. Men sen har man en anmälningsskyldighet, jag har det gentemot henne. Att jag måste hjälpa henne. Det hon berättar för mig, jag måste ju gå vidare med det oavsett om jag tror att de kanske inte är så.

Här ger Amanda uttryck för att det var svårt att tänka sig att en kollega kunde vara skyldig till detta och att hon, eftersom kollegan verkade så trevlig och duktig, kände att hon inte trodde

på brukaren. Samtidigt som det är hennes plikt att anmäla vad hon fått veta, något hon *måste* göra. Vidare berättar Amanda att hon talade om för kollegan vad brukaren sagt samt att även deras chef även trodde på kollegan:

Alltså han sa ju att det hade aldrig hänt. Och chefen trodde på honom och det gjorde faktiskt jag också. Men jag var tvungen att göra det för vi har en anmälningskyldighet om vi ser någonting eller hör något. Jag gör fel om inte jag agerar.

Följande en fråga om hur relationen mellan Amanda och brukaren blivit efter detta svarar Amanda att det var jobbigt. Brukaren hade bara berättat för henne och en till kvinna i personalen, vilken även hon trodde på kollegan. Amanda går dock snabbt över till att det snarare var relationen till kollegan som kändes svår. Hon säger att ”det som blev mer konstigt det var ju mellan honom och mig för att han förstod att jag var tvungen att säga det... Det är jättesvårt, faktiskt”.

Återkommande är alltså här betydelsen av relationen till kollegan, och att denna gör det svårt att misstänka kollegan och jobbigt att anmäla honom. Möjligt är det även det som gör att hans ord i slutändan litas på. Amanda beskriver nämligen även brukaren som trovärdig, bland annat att hon visade likadant för båda de hon berättat för att hon blivit slagen. Då chefen frågade brukaren om detta sade hon att inget hänt men Amanda säger även själv att det kan ha varit eftersom hon inte kände chefen. Hon talar kring denna händelse med återkommande beskrivningar om att den var jobbig och svår, i vår mening kan hon tolkas slitits mellan ifall hon gjorde rätt i att tro på kollegan eller ej. Hon säger till slut att ”frågan är varför hon sa det, att någonting säkerligen hade hänt”, ytterligare visande på denna känsla av att vara osäker på vad som egentligen var sant och ”rätt” i situationen.

I resonemanget kring det som sker i samma fallbeskrivning om att en personal håller fast en brukare, säger Helena att ”det är någonting som inte är rätt. Liksom att han har gjort något som han inte får göra”. Hon går sedan vidare med att säga att hon i första hand skulle sagt till kollegan, frågat vad som hänt och sagt att det inte var okej, sedan påtalar hon att hon även *måste* berätta för sin chef. Helena tar upp att det är viktigt att anmäla och att det är något de måste göra för brukarnas skull, trots att ”det är ju rätt så jobbigt för anmälaren. Att anmäla en arbetskamrat”.

Följande en fråga kring om det som sker utgör ”våld” eller om det kan finnas gånger då det inte känns som att det gör det, berättar Helena om ett tillfälle då en kollega beskylls av en brukare:

Ja och även om det är alltså... Det kan ju vara så att, vi har ju haft boende som har sagt... En kvinna där som har... Som blev väldigt förtjust i en manlig personal (...) sen helt plötsligt så börjar hon säga att han är inte snäll mot mig, han är alltid dum mot mig och han gör... Och, även om jag tänker då att nej men det är nog att det här har gått över i någonting annat, att först tyckte hon om honom och sen så blev hon arg på honom.

Att Helena tar upp detta som svar på en fråga om det som skedde kunde varit något annat än våld samt att hon inleder med att säga att ”ja och även om det är så” och ”det kan ju vara så att” och sedan beskriver ett tillfälle då hon menar att en brukare felaktigt beskyllde en kollega. Detta på grund av att, vad Helena trodde, brukaren blivit arg på honom. Vi tolkar detta som att Helena kommer in på detta exempel som ett sätt att säga att misstankarna mot kollegan inte behöver vara sanna. I likhet med vad Amanda beskriver tros främst på kollegans oskuld. Det hela anmäldes dock till chefen och Helena beskriver att:

Och det är ju inget roligt att göra det. Och det blev väldigt olustigt i gruppen, men vi måste göra det ändå. Och det var ju ingenting utan det var ju... Alltså, ja. Men vi måste göra det hur jobbigt det än är så måste man göra det, för hennes skull.

I Helenas resonemang återkommer alltså både att det känns jobbigt för personen att anmäla och att det blir jobbigt i gruppen. Plikten att anmäla är samtidigt inte bara en regel som skall följas utan har även ett viktigt syfte att skydda brukarna, vilket dock innebär att även anmäla när en inte tror att det man anmäler ”stämmer”.

Som nämnt arbetar Amanda och Helena på samma arbetsplats och möjligheten finns därför att de här talar om *samma* händelse, något vi dock ej vet utöver likheter i kön samt att kollegan troddes men anmäldes. Intressant är i detta fall de olika vis som personerna beskriver skeendet, vittnande om de olika sätt som olika personer kan konstruera en händelse och hur deras livsvärldar skiljer sig åt.

Att slitas mellan ”rätt”, plikt och lojalitet kan ses även i hur Amanda till en början uttrycker att hon *inte tror* brukaren, görande kollegan till det potentiellt oskyldiga offret för felaktiga anklagelser ifall Amanda anmäler. Detta skulle med andra ord kunna uppfattas konsekvensetiskt ”orätt” eftersom konsekvenserna inte upplevs bli de bästa. Men att anmäla uttrycker både hon och Helena dock tydligt är en *plikt* som reglerna föreskriver och att de i den meningen annars gör (i vår tolkning *regelmässigt*) fel om de avstår från att anmäla. Till detta tillkommer även känslan av lojalitet till kollegan, att det känns jobbigt att anmäla och att det påverkar både relationerna mellan dem själva och kollegan men även i [arbets]gruppen. Detta enligt oss visande på just de uppfattade följderna i termer av att gå emot sammanhållningen och stödet för varandra som förväntas inom gruppen.

Både Amanda och Helena berättar om att gå till den misstänkte kollegan och fråga samt berätta för, i dessa fall *honom*, om vad som hänt. Att kollegan själv blir direkt informerad kan i vår mening dock vara potentiellt problematiskt. Detta då ifall kollegan i själva verket var skyldig till dessa anklagelser här direkt informeras om vad den utsatte sagt då hon försöker anmäla/göra något åt detta. Hennes utsatthet skulle då rentav kunna *öka* dels genom möjliga reaktioner riktade mot henne från kollega, dels genom att detta sätt att hantera samt ej sedan tro på den utsatte även skulle kunna ge henne en än starkare känsla av utsatthet och att inte ha någonstans att vända sig för att få hjälp eller bli trodd.

Då Stina frågas om möjligheten att någon kollega skulle misstänkas eller vara skyldig till att ha utsatt någon brukare, berättar hon:

Personalen, vi blir granska, alltså det är ingen som kan, det är svårt att någon ska vara, alltså våldför sig. Vi har så mycket diskussioner och så mycket personalmöten och man jobbar tigt. Nej det är svårt att göra något sådant. Och liksom komma som att "nej men jag vet inte" (skratt).

Vi tolkar det som att Stina upplever det mer eller mindre otänkbart, dels av praktiska skäl där det är svårt att göra sådant obemärkt på en liten enhet, men även att det skulle kännas som en stor besvikelse. Vi tolkar det som att hon därmed har en stark lojalitet till sina kollegor som kan tänkas vara en orsak till att hon har svårt att föreställa sig att en kollega kan våldföra sig på någon brukare. Därefter fortsätter hon "man har ju mycket samtal, man känner vad man har för värderingar" vilket indikerar på en uppfattning om att alla i personalgruppen står för samma sak, det vill säga att hon kan ha en stark identitet till den gruppen som enligt henne även tänker likadant och då är tanken svårare att någon skulle bryta mot detta.

5.4. "Om Lena vore Hans"

Det som framkom under intervjuerna var att intervjupersonerna i första hand gav ett bestämt uttryck för att *inte* tycka att det gjorde någon skillnad ifall vi bytte kön på personerna i fallbeskrivningarna. Exempelvis frågade vi vid ett tillfälle där misstankar fanns att en i personalen bundit en brukare vid handlederna om upplevd skillnad om den misstänkte personen istället för "Lena" hette "Hans" och Helena svarade då "nej, det hade inte gjort någon skillnad". I fallbeskrivning 1, när en av brukarna blir omkullknuffad av en granne och vi ställer samma fråga men om "Peter var en Maria istället?", varpå Amanda svarar att "Nej. Det gör det inte. För det har också hänt. (småskrattar). Nej, det gör det absolut inte."

Här ges klara "nej" och Amanda uttrycker även att hon menar att det vi pratar om "har hänt" och att hon alltså associerar till minnen av faktiska händelser och eventuellt existensen av händelser med olika kön gör att hon menar att det kan hända i båda varianterna.

Även på en mer specifik fråga om ifall intervjupersonen tror att våldet uppfattats lika grovt och ifall omgivningen blivit lika skräddad ifall könet på den brukare som knuffade omkull en annan brukare ändrades från manligt till kvinnligt (fallbeskrivning 1) svarar Amanda att "nej det spelar ingen roll. Det gör det verkligen inte". Följande fallbeskrivning 3 där personalen Erik håller fast och sedan snabbt släpper en brukare, ställs Amanda även frågan ifall hur hon tänker kring situationen och hur den upplevs hade ändrats om det istället varit en kvinna som hållit fast brukaren; "nej det tror jag inte... Nej det tror jag faktiskt inte" svarar Amanda då.

Det finns här en möjlighet att intervjupersonerna förhåller sig till en medvetenhet kring genus och en föreställning om "politiskt korrekthet"; att de "ser igenom" våra frågor och skulle kunna tänkas ha en strävan att "svara rätt" och vara korrekta samt inte ge uttryck för fördomar. Denna eventuella medvetenhet kan även skönjas i hur Amanda följer en fråga om tankar kring ifall en kille istället för en tjej kommer in i en brukares rum suckande

utbrister att ”alltså jag vet inte riktigt faktiskt. Det känns som att man har lite fördomar... (Skratt)”. Trots att vi då förklarade att det är okej och att vi är ute efter de spontana kopplingarna avhåller hon sig sedan från att explicit förklara vad hon avsåg med detta mer än att tro att han ”försökt göra något” med kvinnan i fallbeskrivningen.

Denna icke-skillnad i hur intervjupersonerna ger uttryck för att de tänker kring dessa frågor kopplat till kön skulle dock även kunna tänkas vara ett uttryck för att personer med funktionsnedsättning i större utsträckning betraktas i relation till eller rentav ”som” sin funktionsnedsättning och inte till kön. Detta har som påtalas under *teoretiska perspektiv* funnits förekommande samt även i sig kan vara problematiskt.

Amanda, som tidigare uttryckte att det inte upplevdes någon skillnad beroende på kön kopplat till fallbeskrivning 1, ger dock uttryck för att resonera annorlunda följande fallbeskrivning 2 när en brukare får besök på rummet där brukaren är rödgråten efter att besöket gått. Följande frågan om vad hon tror kan ha hänt svarar hon att:

Ja antingen att... Sen vet jag ju inte vilken som är på besök där, om det är en hon eller han? Jag tänker att det kan ju vara... Även om det är en tjej som är på besök så kan det ju faktiskt vara att någon har försökt, kanske inte våldföra sig men att vara för nära, att något... Ja jag vet inte.

Amanda uttrycker här i vår mening intrycket eller åsikten att ifall det är en ”tjej” som varit på besök så kunde hon visserligen kanske kommit ”för nära”, men däremot *inte* våldfört sig på brukaren. Faktumet att hon trots allt dock tar upp just att våldföra sig och säger att det *inte* gått om det vore en tjej, kan i vår mening tolkas innebära att det dock vore möjligt och något som hon associerar till som vad som möjligt har hänt, om det vore en man som besökte brukaren. Amanda gör alltså här en skillnad beroende på kön, samtidigt som hon kan tolkas försöka *inte* göra det i lika stor utsträckning som hon möjligt spontant tänkte genom att efter tvekan säga att *även* en tjej *ju* skulle kunna ha gjort något.

Även följande fallbeskrivning 1 där en brukare, vilken ej benämns med varken namn eller kön, knuffar en annan brukare och personalen ingriper, frågas Amanda om hur hon tänker kring situationen och dess omgivning och säger då ”alltså jag tror ju att de andra på den här gruppboenden säkert visste om att han är utåtagerande och att de är lite rädda för honom”. Här använder Amanda alltså *han* och *honom* om den utåtagerande brukaren, trots att något kön ej framgår. Detta skulle kunna indikera på en föreställning om utåtagerande och våldsamhet som spontant mer kopplat till män, i likhet med existerande genusföreställningar (se avsnitt 3.2. *Genus*). Möjligheten finns dock även att detta kommer från att Amanda kopplar till minnet av en faktisk situation som skett och att den aggressive i den situationen var en man. Dock så säger Amanda som nämnt om upplevd könsskillnad att det hänt att såväl män som kvinnor varit den utåtagerande, vilket trots allt då gör den spontana kopplingen till ett scenario med en manlig aggressor potentiellt intressant och talande.

Där frågan om kön inte ställs lika direkt utan intervjupersonerna får tala mer fritt och möjligt är mindre självmedvetna om just dessa aspekter i deras svar, är det i vår mening inte otänkbart

att de spontana kopplingar som uppstår hos intervjupersonerna också får utlopp och inte kontrolleras lika hårt och medvetet.

Noterbart är dock att det inte förekom fler tillfällen av denna typ där kön påtalas av intervjudeltagarna utan att tidigare ha framgått eller att intervjupersonen berättar om ett specifikt minne av en verklig situation. Detta skulle kunna indikera på en något svagare genusbaserad koppling i frågan om personer med funktionsnedsättningar.

5.5. Kan samma handling vara "våld" respektive "nödvändig"?

Vi har intresserat oss för att se hur intervjupersonen resonerar kring våld och om det finns något våld de förstår och tolkar som "nödvändigt", i sådana fall i vilka situationer och hur förståelsen och tolkningen av begreppet våld skiljer sig.

För att kunna svara på om det finns våld som är nödvändigt eller inte ses som våld i vissa situationer, måste en först veta vad som menas med begreppet "våld". Detta tog sig uttryck i både att vi ställde våra intervjupersoner denna fråga men även att de kunde fiska efter svaret på denna fråga från oss (se vidare).

Amanda beskriver hur hon tänker på våld som "det är ju att någon är utåtagerande och att det är slagsmål och att man är våldsamt". Hon berättar även att hon nyligen varit på en utbildning om våld och att de där pratat om våld där man begränsar, någon hon säger att hon "aldrig tänkt som att det är något våld egentligen". Då Amanda senare tar upp ett exempel på när de haft en utåtagerande brukare på boendet som isolerats från de andra och på det viset gjort att de andra brukarna enligt Amanda känner sig tryggare, säger hon också att "lite där tänker jag på våld, att man begränsar honom från att vara i gemensam lägenhet med de andra". I och med att Amanda berättade att hon nyligen blivit uppmärksam på "våldet" i att begränsa något, kan detta alltså innebära att hanteringen inte är någon Amanda tidigare spontant såg som våldsamt, men som hon nu däremot ser som det. Genom hennes påtalande om att övriga brukare blivit tryggare efter detta är dock frågan om Amanda tycker att detta även går under benämningen "nödvändigt"?

Att Amanda nyligen varit på nämnda utbildning om våld kan även gjort att hon känner att hon har en bättre förståelse för begreppet och vad vi kan "vara ute efter" och därav också känner sig tryggare i att resonera kring begreppet och dess innebörd.

Helena förhåller sig särskilt i början av intervjun betydligt mer försiktigt än Amanda och då vi frågar henne om det finns något våld, exempelvis något fysiskt, som är nödvändigt i arbetet tvekar, avvaktar och ställer hon motfrågor om vad vi menar samt genom att upprepa "våld som är nödvändigt?". Hon fortsätter sedan att berätta om en situation då personalen måste föra ut en bråkig person ur ett rum men besvarar dock aldrig frågan fullt eller i klartext. Detta skulle enligt oss förutom möjligheten att hon har svårt att förstå frågan kunna vara ett uttryck för att ämnet upplevs känsligt att prata klarspråk kring samt möjlig osäkerhet kring "vad vi är

ute efter”. Vi tolkar det som att hon vill först veta hur vi förhåller oss och vilken förståelse vi har för eventuella situationer där våld kan bedömas behövas inom boendekontexten.

Allteftersom intervjun fortgår och ämnet behandlats allt mer kan även ses hur Helenas våldsdefinition eller möjligt öppenhet kring ämnet även vidgas. Helena säger vid intervjuens början att våld inte är något de tänker på eller är en stor del av deras vardag utan något hon tycker händer ”mer sällan”, för att senare under intervjun dels beskriva att:

Helena: Det är ju personer som kan bli väldig, väldigt arga, men det är ju så att man måste veta. Och man måste veta vilka personer man ska undvika och vilka situationer man ska undvika och vad jag inte får säga och vad jag inte får göra. Man måste tänka på allt man gör och säger.

I: Det blir mycket att försöka undvika att de här situationerna uppstår. Men att de ändå faktiskt uppstår ibland?

Helena: Ja ja. Det kan ju vara att jag säger någonting fel eller att jag gör någonting fel så att man... Det kan ju vara någon person man möter då som den brukaren jag har med mig inte tycker om och då händer någonting. Man måste alltid vara beredd.

Här syns med andra ord enligt oss en vardag där risken för våld genom den konstanta medvetenheten i förebyggande syfte, verkar mycket närvarande. Vi menar här att kontrasten mellan intervjuens början och slut som nämnt är intressant och skulle kunna visa på en ökad öppenhet i resonemanget eller det egna tankesättet kring det hela. Dock så vill vi understryka att vi inte vill mena att intervjupersonen i något av dessa citat behöver tala osanning utan förutom att definitioner och tankeuttryck kan ändras. Så kan även exempelvis en sådan långsiktig medvetenhet i arbetsvardagen mycket tänkbart bli något personen efter en tid inte längre reflekterar över så mycket, medvetet eller i termer av att det är riktat just mot en närvaro av våldsrisk. Utförs detta effektivt kan även det framgångsrikt göra att situationer där brukare är utåtagerande förekommer mer sällan. Just situationer där det är brukare som är våldsamma är nämligen även vad Helena beskriver sig främst tänka på som ”våld” i sammanhanget: ”alltså dels är det ju våld mot personal och sen kan det ju vara våld mellan boende ju”.

Vi frågade Stina om det fanns något våld som var nödvändigt för personalen att använda för att exempelvis kontrollera en situation, varpå hon svarade:

Nej, där har ju vi mycket ögon på oss. Alltså att man inte får, vi ska ju hela tiden uppmuntra, vi ska inte göra åt, vi ska inte... kränka på något sätt, för det är väldigt lätt att kränka en person (...) så där får ju vi vara väldigt vaksamma.

Vi försöker därav förtydliga hur vi tänker kring ”nödvändigt” våld för att visa på att det hos oss finns en förståelse för situationer där exempelvis personalen behöver ta till metoder handgripligen: ”Rent fysiskt så kan man behöva avstyra en situation om det blir konflikt mellan brukare eller?”. Stina berättar då att det finns situationer där personalen behövt gå emellan brukare men att det är deras skyldighet trots att hon beskriver att hon efteråt tänkt på att själv kunna råka illa ut. Detta tolkar vi gjorde att intervjupersonen inte upplevde frågan

lika laddad vilket gav utrymme för ett annat resonemang. Stina fortsätter resonera kring fallbeskrivning 4:

Ja det här är ju jättesvårt. Är den här personen en sådan våldsam person som, som får utbrott. Då kan det finnas belegg på att man håller fast. För att den får sådana utbrott, för att inte skada sig själv och det ska finnas en anledning.

Att ”skydda” brukarna är enligt vår tolkning utifrån intervjudeltagarna centralt och det ”nödvändiga” våldet är kopplat till deras tolkning av kontexten och deras tolkning av vad som händer eller kan tänkas hända. Det kan ses som ett avgörande av vad som är ”rätt” utifrån ett konsekvensetiskt perspektiv. Tror de att exempelvis en brukare kommer att skada sig själv eller andra om de *inte* utför handlingen så anses det nödvändigt att utföra den. Om de sedan bedömer att det någon annan gjort var ”nödvändigt” respektive inte beror i sin tur på ifall de tror att den personen gjort denna avvägning och alltså handlar i gott syfte.

Det finns dels situationer där personalen anser sig använda ”nödvändigt” våld för att skydda brukaren mot sig själv, Stina berättar.

Det ska finnas en anledning, ett syfte med att man håller fast. Och det är att inte riva ner och göra illa sig själv eller att skada sig själv. Det är det enda vi håller fast för. Man håller fast en stund, att man ”lugna dig nu, lugna dig.” Sen släpper man.

Dels påpekar Stina här att agerandet skall vara motiverat; det skall finnas ett skäl till att ingripa och när det skälet ej längre gäller, det vill säga att personen lugnat sig, ska de också sluta hålla fast personen.

Andra gånger när våld anses nödvändigt är när omgivningen bedöms behöva skyddas. Amanda beskriver gånger då en brukare ”spottat, sparkats, skrikit, slagit efter personal” och att annan personal då fört in honom i sin lägenhet och hållit för dörren för att han ska lugna ner sig. ”Han fungerar så att, när han inte ser den som han är arg på så lugnar han ned sig fortare”. Amandas exempel tas även upp under ”Göra ’det rätta’ ” men är också relevant här och kan visa på hur våra teman kan överlappa.

Dessa situationer kan utifrån ett maktperspektiv tolkas som att personalen bestämmer vad som är bäst för personen själv och/eller omgivningen samt även tar sig rätten att avgöra att de behöver använda våld i den här situationen och att det då legitimeras.

5.6. Vem är den våldsamme?

Under genomgången av vårt material samt resonering över grunder för olika sätt som intervjupersonerna uttrycker att de har eller skulle hanterat situationer som uppfattas som våldsamma på, kom vi fram till att det som har störst inverkan verkar vara *vem som utför våldet*. Detta kan ses genom att en person med samma ”roll” i sammanhanget verkar mötas av liknande åtgärder eller sätt som personalen resonerar kring hanterandet av situationen oavsett

vem som utsätts för våldet, i jämförelse med om samma person utsätts av olika gärningspersoner, då hanteringen av denna situation varierar betydligt mer (just beroende av vilka dessa personer är).

5.6.1. Personal utsätter

I de exempel där personalen utsätter, oavsett om det är kopplat till fallbeskrivningarna eller egna berättelser från intervjupersonerna, så är det tydligt att de måste agera. Agerandet är enligt vår uppfattning kopplat till deras plikt och med motivering att det är för brukarnas skull, att göra ”rätt”. Hanteringen har varit antingen att prata med chefen eller göra en Lex-Sarah, däremot inte polisanmäla. Detta är enligt oss en intressant aspekt, då det våld som förekommer på boendet utifrån intervjupersonernas berättelser kan tolkas stanna inom boendet. Intervjupersonerna uttryckte tydligt att det var tvungna att agera, men det fanns enligt oss lite olika förhållningssätt till detta. Stina menar exempelvis att det är mer eller mindre otänkbart att en kollega skulle kunna utsätta en brukare då de är så liten personalgrupp, och i hennes resonemang kopplat till fallbeskrivningarna finns det inga tvivel om att gå direkt till chefen eller konfrontera kollegan. I Amanda och Helenas berättelser finns ett mer motstånd i sina resonemang då de ger uttryck för att förhålla sig till att det kan bli olustig stämning i personalgruppen. Båda refererar till egna händelser där en kollega utsatt en brukare. En möjlig tolkning kan vara att upplevelserna leder till att Amanda och Helena relaterar till de svårigheter som utifrån deras berättelser uppstod i situationerna som exempelvis att det blir ”olustigt i gruppen”. Därav resonerar de med mer tvivel och enligt vår uppfattning med mer motstånd till att anmäla eller konfrontera sin kollega.

5.6.2. Utomstående utsätter

Exempel på då utomstående utsätter tas bland annat upp av Stina om närståendes uppfattade ekonomiska utnyttjande samt i resonemang kring fallbeskrivning 2 där en utomstående lämnar en brukare rödgråten efter besöket. Exempel på när utomstående utsätter personal är inte lika framstående då det främst varit våld involverande brukarna som varit vårt fokus. Stina beskriver dock att föräldrarna till brukare kan börja kräva saker av personalen som inte ligger inom deras område och att det finns ett stort tryck från dessa att:

Vi ser ju det som att våldföra sig om vi skulle torka någon i rumpan. Alltså medan föräldrarna vill ”ja men hon får inte lukta illa, hon torkar sig inte ordentligt”. Men vi går inte in och torkar henne i rumpan. För hon vill inte det. Eller det skulle vi inte göra ens om man ville. Nej. Tycker det är kränkande. (...) Sådant finns det jättemycket. Kränkande behandlingar som de vill... Där måste vi vara jättevaksamma med ”det här gör vi inte” för annars kan man gå med i spel som föräldern önskar som inte alls är okej.

Även om detta ej rör sig om direkt våld så rör det sig om påtryckningar som Stina inte bedömer som okej, om sådant hon tycker är kränkande och med risken att ”gå med i spel” som ”inte är okej” vilket skulle kunna innebära en slags försök till indirekt våld från de anhörigas sida.

I frågan om utomstående blir enligt vår tolkning maktlösheten hos personalen mest påtaglig. Tidigare har vi påtalat hur Stina menar att de anhöriga har så starka rättigheter att hon inte menar att personalen kan ingripa mer än i förslag där det i slutändan är upp till brukaren själv. Även Amanda och Helena kopplat till fallbeskrivning 2 menar att de inte kan göra något om inte brukaren själv uttrycker den viljan eller enligt Helena om ”fysiska skador” syns. Detta i likhet med Stinas resonemang om att föräldrars utnyttjande sköts för ”snyggt” för att anmälas kan sägas innebära att det krävs starka bevis för att intervjupersonerna ska mena sig kunna agera.

5.6.3. Brukare utsätter

Exempel på en brukare utsätter någon annan för något som bedöms våldsamt har bland annat beskrivits tidigare i hur Amanda beskriver att hon överfölls av en brukare (se 5.1. *Makten att avgöra – eller ej?*) samt hur samtliga intervjupersoner resonerar kring fallbeskrivning 1 där en brukare knuffar en annan. Utöver detta berättar även Amanda om hur en brukare förföljt trakasserat en utomstående:

Och vi har en brukare som blivit polisanmäld många gånger för ofredande. Han har förföljt folk genom någon park, tjejer då. Och han förföljde en utländsk kvinna, stod utanför dörren när hon gick och när hon kom och hon kände sig jätterädd. Och hennes man kom och berättade för oss och var jätteupprörd och jättearg och allt och de polisanmälde det.

Detta skedde främst utanför boendekontexten men vi bedömde det trots det relevant i termer av inblandade aktörers roller samt kopplat till en brukare vid boendet. Amanda beskriver att det ”hände aldrig heller någonting mer med det”, anmälan resulterade såvitt hon märkte inte i någonting och berättade även innan hon exemplet togs upp att:

Alltså jag tror det är stor skillnad om man är inskriven i LSS. För vi har haft polisanmälningar på någon brukare och det bara liksom, försvinner bort, det blir aldrig mer av det. Jag tror att man... (kort skratt) Jag vet inte men jag tror, att på grund av att man kanske har en utvecklingsstörning, att man inte blir behandlad som, vi andra. (...) Det går aldrig vidare, man får ju aldrig något straff för det. Eller att det blir någonting mer, utan det läggs bara ner.

Gemensamt för samtliga dessa exempel är att brukare då de utför något våldsamt ej drabbas av ”påföljder” eller ”sanktioner” på samma vis som andra. Det hela hanteras istället antingen inom boendet genom att avskilja bråkiga brukare eller ge dem egen personal, som i reaktionerna och resonemangen upptagna tidigare följande fallbeskrivning 1. Alternativt saknas efterspel i det väsentliga alls, som fallet var efter att Amanda överfölls eller så som hon även beskriver sig uppleva hanterandet av brukare som begår brott mot utomstående. Brukarnas våld möts inte av lika starka reaktioner i termer av påföljder som andras, möjligt enligt oss på grund av en syn på brukarna som oförmögna att ta ansvar för sina egna handlingar och då inte heller hålls fullt ansvariga för sina handlingar? En annan möjlighet skulle kunna vara att en inte känner att de vet hur detta annars skall hanteras. Hur passar personer med funktionsnedsättning in i straffsystemet, i fängelser eller med övervakning, helst om de redan bor på ett grupp- eller serviceboende där de kanske av andra betraktas ändå ”ses

efter” och hållas till viss del åtskilda. Föreställningar om att personer med funktionsnedsättningar redan är utsatta kan även det enligt oss möjligt spela in.

5.6.4. Att bli utsatt

Blir istället en person med en viss roll utsatt, exempelvis om en brukare utsätts för våld, kan vi av utifrån det ovan beskrivna uttyda att det hela skulle hanterats på olika sätt beroende på den andra aktören: Blir brukaren utsatt av en annan brukare så förs den andra brukaren bort, eventuellt upprättas handlingsplan. Utsätts brukaren av en utomstående menar sig personalen möjligtvis kunna agera om de har goda bevis på vad som hänt, men annars beror det på vad brukaren själv vill berätta. Utsätts brukaren slutligen av en personal och detta visar sig på något vis så anmäls detta till chefen och resulterar i en Lex Sarah⁵-anmälan om det bedöms trovärdigt att det som misstänks faktiskt skett.

Med andra ord menar vi oss kunna påstå att den utsatte ej är den som är viktigast i fråga om reaktion eller hantering av en våldsam situation, utan den som utsätter.

⁵ Lex Sarah i socialtjänstlagen och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade innebär att anställda omedelbart ska rapportera missförhållanden och risker för missförhållanden till ansvarig i verksamheten (Socialstyrelsen, u.å.). Den ansvarige i verksamheten skall då omgående utreda och avhjälpa eller undanröja risken eller missförhållandet (ibid.).

6. Sammanfattande diskussion

Vårt arbete har syftat till att analysera och synliggöra hur vårdpersonal på grupp -och serviceboende förstår och tolkar våld kopplat till personer med funktionsnedsättning. Detta beroende på vilka som är de inblandade aktörerna.

Våra frågeställningar gällde dels ifall och då hur föreställningar kring och hantering av en situation påverkas av att de inblandade aktörerna har olika roller samt olika kön. Vi frågade även ifall det fanns något våld som intervjupersonerna anser nödvändigt, i så fall vilket och varför.

En av de viktigaste slutsatserna från vårt arbete är att rollen hos den person som utsätter, snarare än den som utsätts verkar avgörande för hur intervjupersonerna resonerar. Detta kopplat till både hur intervjupersonerna ser på situationen och till vad de anser vara lämpligt sätt att hantera det hela samt agera i situationen. Det som ses som lämpligt agerande kan ibland även ses som våld, vilket då utgör ett exempel på det vi talat om som "nödvändigt våld". Bedömningen av vad intervjupersonerna ser som lämpligt agerande och "nödvändigt" tolkar vi görs utifrån en resultatetisk, utilitaristisk övervägning där största totala nytta prioriteras. I de situationer där en kollega är inblandad blir enligt oss lojalitet till sina kollegor ytterligare en viktig aspekt i intervjupersonernas resonemang.

Hur inverkar inblandade aktörers roller på hur situationer tolkas, ifall det inträffade ses som "våld" och hur intervjupersonerna resonerar kring lämpligt agerande?

Rollen hos den person som utsätter visar sig i våra resultat viktigast, medan den som utsätts samt kön på aktörerna visats mindre viktigt för hur situationen ses och hanteras.

I de fall brukare exempelvis är utåtagerande hanteras det främst genom åtgärder för att avstyra situationen och förebygga upprepning. Detta exempelvis genom upprättande av handlingsplaner, genom att med kraft avbryta en situation och föra bort bråkiga brukare eller genom att ändra sättet som verksamheten utförs och ge bråkiga brukare egen personal. Någon formell anmälan sker dock enligt intervjupersonerna inte. Detta stämmer även överens med vad både Grände (2010, s. 33) och Crocker et al. (2006, s. 657) påtalar i fråga om utåtagerande aggressivt beteende hos personer med intellektuella nedsättningar. Grände (2010, s. 33) pekar då på att lagbrott där förövare och offer har en nedsättning sällan anmäls till polis och Crocker et al. (2006, s. 657) fann att aggressiva utbrott anmäldes till polisen i minskande grad desto större personens nedsättning var. Detta visar precis som i våra resultat på en lägre anmälningsbenägenhet där den som utsätter har en funktionsnedsättning.

Då den som utsatte istället var en personal, alltså en tänkt kollega till intervjupersonen, visades svårigheter att tro på att hen verkligen kunde vara skyldig. Dels framhölls svårighet att tro på att det en brukare som påstår sig blivit utsatt säger stämmer, dels svårighet att överhuvudtaget tro att en kollega skulle kunna göra något sådant. Detta delvis på grund av en

känsla av att ”känna” sina kollegor och hur de är som människor (”trevlig”, ”mån om människor” etcetera). Detta kan enligt oss förstås utifrån olika aspekter av *lojalitet* gentemot kollegor. Hogg och Vaughan (2010, s. 162) menar att sammanhållning i en grupp hör samman med en känsla av tillhörighet, konformitet och att personerna helt enkelt gillar varandra. Av detta kommer även en känsla av solidaritet gentemot varandra och att medlemmarna identifierar sig med varandra (Hogg & Vaughan, 2010, s. 162). Mycket tänkbart är det enligt oss då svårare att tänka sig att någon i personalgruppen skulle kunna göra något fel, då en inte tänker att en själv skulle göra det. Trots detta understryks dock en *plikt* (se Tännsjö, 2000, s. 60) att anmäla kollegan till chefen, möjligen resulterande i en Lex Sarah-utredning med möjliga vidare konsekvenser.

I de fall utomstående utsatte brukare kunde vi även se att tolkningen av situationen och agerandet var beroende på vem den utomstående var. Då utomstående förutom nära anhöriga utsätter uttrycks i större utsträckning att det kan resultera i någon form av anmälan. Detta dock främst *om* misstankarna och/eller bevisen är särskilt starka. Annars kan det hela hanteras genom olika typer av kompromisser vi valt att kalla *gråzoner*. Personalen väljer då att dels hålla sig till sin *plikt* och därmed exempelvis respektera brukarnas rätt till autonomi, samtidigt som de vill göra det som känns ”rätt”. Resultatet kunde vara att exempelvis knacka på för att fråga brukaren något, som ett sätt att hålla koll.

Då det rörde sig om en nära anhörig uttryckte intervjupersonerna sig känna större maktlöshet att överhuvudtaget kunna agera, då dessas rättigheter ansågs så starka. I dessa fall fanns indikationer på att *om* en anmälan skulle vara aktuell, skulle bevisen behöva vara än starkare än för andra utomstående. I detta ligger dock ett underliggande maktuttryck i att här ta sig rätten att avgöra vilka bevis som är tillräckliga och inte, vilket egentligen snarare faller under rättsväsendets ansvar.

Sett till de faktiska följderna av att hanteringen beror av förövaren, vad får det för innebörd och är det något positivt eller negativt? Positivt skulle kunna ses det ”rättvisa” i att en person som utsätts, inte i sig anses vara mer eller mindre skyddsvärd eller dylikt än en annan.

Att förövarens *roll* är sammankopplad med olika följder och tänkt hantering av situationen kan i sin tur enligt oss ifrågasättas. Detta bland annat då tanken om rättvisa och förutsägbara påföljder som rättsväsendet bygger på fallerar om det görs skillnad mellan olika förövare utöver de lagstadgade skillnaderna (exempelvis lagöverträdare under 15 år) och det sänder även signaler om att själva handlingen inte är vad som i första hand är avgörande.

Vi menar oss inte veta ifall det vore ”bäst” eller ens fullt *möjligt* att behandla alla förövare likadant oavsett vilka de är i förhållande till boendet. Vi vill dock lyfta denna fråga och problematisera och diskutera vad de egentligen innebär i termer om konsekvenser, rättvisa och ”rätt”. Skulle det kunna göras på ett annat eller bättre vis och i så fall hur? Går det att både ta hänsyn (till nedsättningen, rättigheter etcetera) och vara rättvis samtidigt? Och *vad* vore *rättvist* i denna fråga när exempelvis vissa brukare lider av intellektuella nedsättningar

och psykisk problematik, till hur stor del och med vilka följder bör de hållas ansvariga? Vi har inga raka svar men menar att en diskussion kring dessa frågor är viktig.

Vi vill slutligen kort lyfta maktens betydelse. Personalen avgör här hur allvarlig de anser att en situation är samt hur de anser att denna ska hanteras och innehar alltså en maktposition. I boendekontexten är alltså personalen överordnade och brukarna underordnade. Brukarna har därmed inte makt över sin livssituation, möjlighet att förutse konsekvenser samt exempelvis anmäla i lika stor utsträckning som andra. Vikten för även personer med funktionsnedsättning att kunna styra över sitt eget liv påtalas av Finndahl (2005, s. 11) som understryker den positiva betydelsen av sådan makt. Maktperspektivet är liksom ämnet i sig stort och komplext och vi kan här endast ta upp en bråkdel. Utifrån intervjupersonernas berättelser är exempelvis personalen *inte alltid* överordnad brukarna utan att det finns situationer där intervjupersonerna upplevt maktlöshet och underläge.

Hur inverkar inblandade aktörers kön på hur situationen tolkas, ifall det inträffade ses som "våld" och hur intervjupersonerna resonerar kring lämpligt agerande

Huvudsakligen uttrycktes inga skillnader i hur intervjupersonerna såg på situationerna vid varierande av aktörers kön, enstaka skillnader fanns dock i hur intervjupersonerna tänker kring män och kvinnor som utövare av olika våldshandlingar, exempelvis att kvinnor ej kan "våldföra sig".

De uttryckta skillnaderna kan tänkas grunda sig i genusföreställningar om feminint och maskulint kodade karaktärsdrag. Davies (2011, s. 11) skriver om föreställningar om kvinnor som svaga, passiva och undergivna samt män som starka, aktiva och sexuellt aggressiva, vilket kan tänkas skapa föreställningar om att "våldföra sig" är något aktivt och sexuellt aggressivt som *män* gör, inte kvinnor.

Att intervjupersonerna främst ej gav uttryck för skillnader kan ha till viss del berott på att förhålla sig till en vilja att vara politiskt korrekta, "svara rätt" och inte ge uttryck för fördomar. Bestämtheten och den huvudsakliga konsekventheten hos intervjupersonerna indikerar trots allt på en grund i dessa uttalanden. Detta skiljer sig alltså från det som bland annat visades av Triplett et al. (2016, s. 336, 346) om tendensen att bedöma en våldsamt situation som mer våldsamt ifall en man utsätter en kvinna än i andra fall.

Detta kan bero på en syn på brukare som endast "personer med funktionsnedsättning" och inte i termer om andra delar av deras identiteter eller egenskaper, exempelvis kön. Tendensen att se personer med funktionsnedsättningar utifrån ett könlöst perspektiv har påtalats av såväl Socialstyrelsen (2011, s. 11f, 31) som Barron (2004, s. 33) och skulle kunna indikera en bristande intersektionalitet där *en* "mall" appliceras på alla. Om så är fallet och brukarna på det viset nekas att bygga upp och upprätthålla en identitet inbegripande andra egenskaper än sin nedsättning kan detta ha negativ inverkan. Dels utifrån brukarens upplevelse där hen

kanske exempelvis *vill* vara och ses som exempelvis kvinnlig men då nekas detta, dels kan eventuella skillnader mellan personer med olika kön osynliggöras.

Finns det något "våld" som kan anses "nödvändigt"? Varför?

Intervjupersonerna ger uttryck för att i första hand koppla våld till handgripligt, fysiskt våld. Utöver detta tas dock även andra former av våld så som fasthållning, begränsande, inlåsnings-, sexuella övergrepp, ekonomiskt utnyttjande och kränkande behandling upp.

Detta visar i sig hur våld som begrepp till en början kan verka självförklarande eller "enkelt" men i själva verket kan innefatta en mängd olika händelser och aspekter samt inneha en stor komplexitet. Vad menas egentligen med "våld" och vad *bör* menas med det? Som vi märker här kan våld uppfattas innefatta en mängd olika handlingar och är alltså svårt att snävt avgränsa. En alltför snäv avgränsning skulle även kunna missa och osynliggöra skadliga övergrepp som skulle kunna ses som våldsamma. Samtidigt blir begreppet allt mer otydligt om en avgränsning *ej* görs och en stor mängd handlingar får räknas in under begreppet. Detta skulle kunna göra det svårare att veta vad "våld" innebär och vad som egentligen skall behandlas då exempelvis förebyggande åtgärder utformas.

Vi har utgått främst ifrån vad intervjupersonerna själva definierar som våld. Detta då det också bör ha störst relevans i förhållande till hur de resonerar kring olika situationer och hantering. Sannolikt gör faktumet att *de* uppfattar en situation som våldsam större skillnad för hur de tolkar och resonerar kring den, än ifall *vi* definierar situationen som våldsam eller inte.

Flera av intervjudeltagarna berättade i intervjuernas början att något nödvändigt våld inte fanns. Detta för att senare under intervjun dock beskriva flera exempel på sådant. Vissa situationer räknades som våldsamma bara *om* de skedde av fel anledningar men annars sågs som nödvändiga för de situationer som kan uppstå. Hur kommer detta sig? Exempelvis fasthållning och inlåsnings tolkas kunna vara nödvändigt om det grundade sig i vad som anses vara resultatetiskt "rätt" eller ingå i ens *plikt*, i andra fall menades det däremot utgöra våld och övergrepp.

En tolkning skulle kunna vara att intervjudeltagarna inte vill beskriva sin verksamhet som våldsam, ge ett gott intryck och därför säger att våld inte "behövs" på något vis trots att de vet att det är så. Vi menar dock att detta inte endast behöver vara fallet utan att en istället här kan spåra hur ordet "våld" spontant samt i enlighet med Triplett et al. (2016, s. 332) i första hand reserveras för handlingar de ser som "dåliga", negativa. Att något negativt (våld) skulle anses "nödvändigt", det vill säga ledande till något mer positivt än att avstå från det – blir då kontraintuitivt.

Möjligt är då att sådana handlingar som senare beskrivs som nödvändiga men även våldsamma, i början inte ses som "våld" alls. Det som sedan sker under intervjuens gång kan vara en avdramatisering och breddning av hur intervjudeltagarna förstår begreppet. Dels

genom själva diskussionen där våld behandlas, dels om intervjudeltagarna möjligtvis från oss kände en ökad förståelse för våld i den ”nödvändiga” bemärkelsen. Ordet blev kanske i sig då inte lika negativt laddat och öppnade upp för intervjupersonen att även relatera till händelser som ej sågs som strikt negativa.

Att våld bedöms olika våldsamt utifrån avsikter visas även av Triplett et al. (2016, s. 345) och även där menades situationer kunna bedömas som mindre våldsamma eller möjligtvis inte våldsamma alls, ifall den som tolkar skulle kunna tänka sig att det fanns legitima skäl till det hela. Här menar vi finnas starka paralleller mellan vad som kan anses som ”legitimt skäl” och att det skulle kunna bedömas som ”rätt” och möjligt ”nödvändigt”.

Våld menas alltså i vissa former vara i högsta grad nödvändigt inom boendet, dock är det då viktigt att det är i både proportion och av ”rätt” anledningar. Det vill säga att det trots allt är ”rätt” sak att göra och att våld då inte längre är ”negativt”.

Reflektion kring studien

Att många valde att inte delta på grund av sjukdom och nej från högre chefer kan enligt oss ses som ett resultat i sig. Det skulle kunna vara en tillfällighet eller visa på en resursfråga i bristande personal, något vi inte kan säga något om utan enbart resonera kring. De ”nej” som kom från högre chefer och ur diskussioner under möten på arbetsplatserna skulle dock även kunna röra sig om en ovilja att behandla ett ämne som upplevs känsligt eller laddat, eller en rädsla över att exponera den egna arbetsplatsen (trots våra garantier om konfidentialitet).

Även nekande på grund av för låg kunskap i ämnet blir intressant då det kommer från en verksamhet som arbetar med just personer med funktionsnedsättning. Verksamheter som med andra ord i stor utsträckning berörs av dessa, av kunskap på området och av det våld som enligt såväl forskning som samtliga intervjupersoner faktiskt förekommer kopplat till sådana arbetsplatser. Det vi funderar över men som fortfarande står obesvarat är: *Varför vill man inte prata om det här ämnet? Eller varför skapas inte utrymme att prata om ämnet?*

Vi har gjort ett etiskt övervägande att inte intervjua personer med funktionsnedsättning men anser ändå att det kan lyftas som en möjlig nackdel med studien då vi således tar oss rätten att diskutera en fråga som i allra högsta grad berör brukarna på boenden utan att involvera deras perspektiv/tolkningar. Vi skapar utrymme för vårdpersonal att beskriva hur de tolkar och förstår våld kopplat till personer med funktionsnedsättning och upprätthåller då personalens överordnade maktposition.

Vi saknar i denna studie ett större intersektionellt perspektiv utöver att ta hänsyn till kön, vilket är en nackdel men samtidigt en medvetet vald avgränsning för att inte göra vårt ämne för brett och stort. Det hade varit intressant att involvera fler faktorer kopplat till intersektionalitet, exempelvis faktorernas innebörd kopplat till inblandade aktörer för hur våld tolkas och förstås.

Vi upplever att vi själva gick in med inställningen och fokuset att det var de funktionsnedsatta personerna som var utsatta för våld. Vi menar fortfarande att det perspektivet är viktigt och vill inte på något sätt förminska deras utsatthet men inte heller undvika att belysa andra aspekter av våldet. Bland annat berättade alla tre intervjupersoner om situationer då de själva blivit utsatta för våld av brukare. Två händelser, dels den Amanda berättade om när hon blev överfallen av en brukare och dels Helenas berättelse om när hon satt själv i ett samtal med en brukare, var enligt vår tolkning för intervjupersonerna starka upplevelser. Detta menar vi är ytterligare ett argument för att ämnet bör få större utrymme där alla aspekter av våld involveras, då konsekvenserna av våldet kan relateras till alla inblandade aktörers utsatthet. Vår förhoppning är att denna studie här kan tänkas bidra till ökad förståelse.

Det har framkommit i såväl forskning som vårt arbete att våld är något förekommande kopplat till personer med funktionsnedsättningar. Samtidigt finns det föreställningar i samhället om att dessa är skyddade då ”man inte angriper någon som har svårt att försvara sig” (Socialstyrelsen, 2011, s. 12) och utsattheten osynliggörs därmed. Detta är ytterligare något vi hoppas kunna bidra till att i någon mån synliggöra.

Avslutande reflektion kring ämnet

Forskning visar att personer med funktionsnedsättning löper högre risk att utsättas för våld än personer utan funktionsnedsättning (WHO, 2011, s. 59), denna risk är även högre för kvinnor än för män (Brå, 2007, s.7f; Mitra et al. 2011, s. 494). Det kan därför tänkas för dessa kvinnor finnas en dubbel utsatthet. En könsbildhet hos personalen riskerar att upprätthålla kvinnors dubbla utsatthet. Dessutom riskerar det att bidra till att brukarna själva ser sig som endast sin funktionsnedsättning vilket möjligt kan påverka deras identitetsskapande negativt.

Att personal förhåller sig till lojalitet gentemot sina kollegor är också viktigt att belysa, särskilt då det kan tänkas finnas situationer där lojalitet till kollegor väger tyngre än plikt. Förhoppningsvis kan dessa resultat och en ökad förståelse för fenomenets förekomst öppna upp för framtida diskussioner på arbetsplatser i syfte att göra personalen medveten om hur lojalitet kan påverka deras omdöme.

Att det finns situationer där gråzoner uppstår och personal agerar i första hand utifrån vad som är ”rätt” kan i socialt arbete vara svårt att helt förändra och frågan är också om det alltid ger bästa resultat att följa regler/plikter. Samtidigt som det inte är rimligt att driva en verksamhet där personalen inte följer de regler/plikter och handlingsplaner som finns.

Vi menar över lag att mer forskning på området bör ta upp även vårdpersonalens och utomstående roller och funktioner i relation till personer med funktionsnedsättning och utsatthet. De spelar en stor och viktig roll i dessa brukares liv och bör även inkluderas i forskning som berör dessa.

Referenser

- Allwood, C. M. & Erikson, M. G. (2010). *Grundläggande vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Barron, K. (2004). "Genus och funktionshinder". I K. Barron (Red.) *Genus och funktionshinder* (s. 15 – 51). Lund: Studentlitteratur.
- Barron, K. (2013). "Maktmedveten omsorg och socialt arbete". I E. Gunnarsson & M. Szebehely (Red.) *Genus i omsorgens vardag* (s. 61 – 74) Malmö: Gleerup.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Brottsförebyggande rådet 2007:26. *Våld mot personer med funktionshinder*. Stockholm: Fritzes
- Christie, N. (2001). "Det idealiska offret". I M. Åkerström & I. Sahlin (Red.), *Det motspänstiga offret* (s. 46-60). Lund: Studentlitteratur.
- Crocker, A. G., Mercier, C., Lachapelle, Y., Brunet, A., Morin, D. & Roy, M.-E. (2006). *Prevalence and types of aggressive behaviour among adults with intellectual disabilities*. Journal of Intellectual Disability Research, Vol. 50(9), 652-661. DOI: 10.1111/j.1365-2788.2006.00815.x
- Davies, P. (2011). *Gender, Crime and Victimisation*. London: SAGE
- Finndahl, K. (2003). *Våga se: en studie om förekomsten av våld mot kvinnor med funktionshinder*. Forum - Kvinnor och handikapp. Stockholm.
- Finndahl, K. (2005). *Synliggör det osynliga!: Ett projekt om våld – funktionshinder – könsperspektiv*. Sundbyberg: Handikappförbundets samarbetsorgan
- Grände, J. (2010). *Vägen till att se och agera: Om våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms Län.
- Hogg, M. A. & Vaughan, M. V. (2010). *Essentials of Social Psychology*. Edingburgh: Pearson Education Ltd.
- Institutet för språk och folkminnen. (2015). *Funkis, funktionsvariation och funkofobi*. Hämtad 2016-05-20, från <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/nyord/nyord/aktuellt-nyord-2002-2015/2015-05-19-funkis-funktionsvariation-och-funkofobi.html>.
- Kristensen, K. & Torgny, K. (2006). *Dubbelt utsatt?: Om våld och övergrepp på kvinnor med funktionshinder*. Göteborg: Bräcke Diakoni.
- Krnjacki, L., Emerson, E., Llewellyn, G & Kavanagh, A. M. (2015). *Prevalence and risk of violence against people with and without disabilities: findings from an Australian population-based study*. Australian and New Zealand Journal of Public Health, Vol. 40(1), 16-21, DOI: 10.1111/1753-6405.12498

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Mitra, M., Mouradian, V. E. & Diamond, M. (2011). *Sexual Violence Victimization Against Men with Disabilities*. *American Journal of Preventive Medicine*, Vol 41(5), 494-497, DOI: 10.1016/j.amepre.2011.07.014

Nixon, J. (2009). *Domestic violence and women with disabilities: locating the issue on the periphery of social movements*. *Disability & Society* Vol 24 77-89. DOI: 10.1080/09687590802535709

Olofsson, N., Lindqvist, K. & Danielsson, I (2015). *Higher Risk of Violence Exposure in Men and Women With Physical or Sensory Disabilities: Results From a Public Health Survey*. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 30(10), 1671–1686. DOI: 10.1177/0886260514548585

Pettersson, T. (2013). ”Genusperspektiv inom svensk forskning om ungdomsbrottslighet”. I F. Estrada & J. Flyghed, (Red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. (s. 75 – 101). Lund: Studentlitteratur.

Röcklinger, K. K., Malmberg, L., Tryggvason Oleskog, N. & Kristensen, K. (2012). *Det finns stunder: Ett utbildningsmaterial om kvinnor med funktionsnedsättning utsatta för våld*. Göteborg: Bräcke Diakoni.

Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Skau, G. S. (2003). *Mellan makt och hjälp: Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. Malmö: Liber.

Socialstyrelsen. (2007). *Termbanken*. Hämtad 2016-04-18, från <http://socialstyrelsen.iterm.se/showterm.php?fTid=665>.

Socialstyrelsen (2011). *Sällan sedda: Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Västerås: Edita.

Socialstyrelsen. (2013a). *Termbanken*. Hämtad 2016-05-20, från <http://socialstyrelsen.iterm.se/showterm.php?fTid=761>.

Socialstyrelsen. (2013b). *Termbanken*. Hämtad 2016-05-20, från <http://socialstyrelsen.iterm.se/showterm.php?fTid=762>.

Socialstyrelsen. (u.å.) *Lex Sarah*. Hämtad 2016-06-15, från <http://www.socialstyrelsen.se/lexsarah>

Stanko, E. A. (2003). ”Introduction: Conceptualising the meanings of violence”. I E. A. Stanko (red.). *The Meanings of Violence*. (pp. 1-13). London: Routledge.

Triplett, R., Payne, B., Collins, V. E. & Tapp, S. (2016). *Does “Violent” Mean “Bad”?* *Individual Definitions of Violence*. *Deviant Behaviour*. Vol. 37(3), 332-351, DOI: 10.1080/01639625.2015.1026765

Tännsjö, T (1998). *Vårdetik*. Falun: ScandBook AB.

Tännsjö, T. (2000). *Grundbok i normativ etik*. Falun: ScandBook AB.

Weldon, S. (2015). *Implicit Theories in Intimate Partner Violence Sex Offenders: an Interpretative Phenomenological Analysis*. *Journal of Family Violence*, Vol 31, 289-302. DOI: 10.1007/s10896-015-9774-y

Winberg, M. & Sahlström, I. (2001). *När man slår mot det som gör ont: våld mot kvinnor med funktionshinder*. Stockholm: Nationellt råd för kvinnofrid.

World Health Organization (2011). *World report on disability*. Malta: World Health Organization.

Bilagor

Bilaga 1. Sökningsförfarande tidigare forskning

Forskning om personer med funktionsnedsättnings utsatthet

En sökning i databasen Discovery på orden violence (AND) disabled (hädanefter refererad till som Sökning 1) med krav på peer reviewed samt tillgänglig full text (d.v.s. att själva texten i fråga går att få tag på i sin helhet) genererar 1,685 resultat.

Samma sökning men med ordet ”disabled” utbytt mot ”disability” (hädanefter refererad till som Sökning 2) för att fånga upp samma fokusområde uttryckt i olika böjningar av det engelska ordet för funktionsnedsättning genererar 6817 resultat.

Då ingen av dessa mängder resultat bedömdes praktisk möjlig att manuellt gå igenom samtliga för att hitta vilka som är relevanta så tillades till både Sökning 1 och Sökning 2 söktermerna ”(AND) men (AND) women” då vi från dels okulärt intryck sett till de resultat som uppkom i de första sökningarna samt även styrkt av påtalanden av Brå (2007, s. 6, 26) var medvetna om att kunskapen om mäns utsatthet generellt tenderat exkluderas oftare till förmån för fokus på särskilt kvinnors utsatthet och detta ofta för sexuellt eller relationsvåld, och vi själva ej ville bidra till ett ensidigt perspektiv utan så långt som det är möjligt ville få fram en bred forskningsgrund.

Vi ville föredra studier där ett kön ej exkluderas samt gärna studier där de olika könen utsatthet och dettas karaktär etcetera tas upp jämförande sinsemellan för mer både inkluderande och utförlig kunskap. Sökning 1 genererade då 131 träffar. Sökning 2 genererade i sin tur 452 träffar. För att begränsa träffarna ytterligare samt säkra att träffarna är tidsmässigt relevanta och uppdaterande sattes år 2000 som tidigaste gräns för publicering i både Sökning 1 och Sökning 2, resulterande i 122 återstående träffar i Sökning 1 och 432 träffar i Sökning 2.

För att ytterligare begränsa träffarna till det ämnet för denna studie exkluderades de ämnena vi bedömde var relevanta i båda sökningarna. I Sökning 1 reducerades antalet till 101 träffar, efter detta togs dubletter bort vilket resulterade i 55. I Sökning 2 reducerades antalet till 323 träffar, samt efter rensning av dubletter återstod 158. Efter att manuellt ha gått igenom dessa resultat valdes de som bedömdes mest relevanta för vår studie i termer om inriktning och aktualitet.

De artiklar vi fann var:

- *Higher Risk of Violence Exposure in Men and Women With Physical or Sensory Disabilities* av Olofsson et al.
- *Prevalence and risk of violence against people with and without disabilities* av Krnjacki et al.

- *Prevalence and types of aggressive behaviour among adults with intellectual disabilities* av Crocker et al.

Forskning om definitioner av våld

I sökningen om våld så var vi i grunden ute efter någon form av "våldsteori" alternativt definition av våld, resultat som sedan förflyttades till *tidigare forskning*. Sökningen var därmed mer målmedveten och underlättade sortering antalet av träffar.

I Databasen Discovery söktes på nyckelorden violence (AND) definition, med publiceringsår efter år 2000 samt med kraven peer reviewed samt att full text skulle finnas tillgänglig. Detta resulterade i 5966 träffar. Vi påbörjade en hantering av träffarna genom att gå igenom de 100 första träffresultaten sorterat på relevans varpå vi bedömde att vi funnit det vi letade efter och därför valde att inte söka vidare. De artiklar vi fann var:

- *Implicit Theories in Intimate Partner Violence Sex Offenders* av Weldon.
- *Does "violent" mean "Bad"?* av Triplett et al. Utifrån refererande i denna fann vi även Stankos *The meanings of violence*.

Bilaga 2. Elektroniskt informationsbrev

Nedan följer ett informationsbrev vilken vi utgick ifrån då vi sökte intervjupersoner. Denna mall anpassades efter kopplingen till personen och den förhandsinformation vi hade. Den grundläggande informationen var dock alltid densamma.

Hej!

Vi heter Belinda och Viktoria och skriver nu vårt examensarbete (C-uppsats) i kriminologi. Detta arbete skall handla om föreställningar och tankar kring funktionsnedsatta och utsatthet för våld, och vi eftersöker för detta personer som arbetar som vårdpersonal inom grupp- eller serviceboenden för att genomföra intervjuer kring detta ämne. Materialet som framkommer från detta kommer sedan att avidentifieras och varken intervjupersons identitet eller arbetsplats kommer att framgå i examensarbetet. Intervjun beräknas ta 1-2 timmar och självklart är deltagande helt frivilligt.

Som du vet fick jag din mailadress via xxx och jag har förstått det som att du passar in på beskrivningen (det vill säga är vårdpersonal på ett grupp- eller serviceboende för funktionsnedsatta) och kan tänka dig att ställa upp på en sådan intervju?

I så fall är vi mycket, mycket tacksamma och skulle gärna se om vi kan hitta en passande tid så snart som möjligt. Detta då vi själva har en deadline som tycks närma sig alltför fort.

Vi vill även understryka att vårt syfte inte är att exponera eller ”testa” personer eller verksamheter på något vis och att de frågor vi kommer att behandla inte har något ”facit” utan handlar om att tolka och resonera.

Om det finns möjligt för dig att ställa upp på en intervju är vi mycket tacksamma!

Tack på förhand och hoppas att vi hörs snart!

Bästa hälsningar,

Belinda
mail: xxx

Carlstedt

Viktoria
mail: xxx

Abrahamsson

Bilaga 3. Intervjuguide

Information till intervjuperson (IP) innan intervjun:

- Intervjuns syfte är att undersöka resonemang kring funktionsnedsatta och våld och att frågorna inte har något ”facit” utan handlar om hur de själva tänker, tolkar och fritt associerar.
- Personens deltagande är mycket värdefullt för oss och studien men är dock helt frivilligt och deltagandet kan väljas att avbrytas när som helst.
- Utskriften av intervjun kommer att avidentifieras och i utmynnande uppsats kommer ingen deltagares identitet el. arbetsplats att offentliggöras.
- Intervjun kommer behöva spelas in och deltagande förutsätter att personen godkänner detta.

Presentation IP/öppningsfrågor:

- Namn
- Ålder
- Berätta lite om dig själv?
- Berätta lite om ditt arbete?
 - Hur länge har du arbetat med det du gör nu?
 - Vad är dina huvuduppgifter/huvudsakliga uppdrag?

Övergripande hur konstrueras begreppet “våld”:

- Vad tänker du på när du hör ordet “våld” kopplat till just funktionsnedsatta?
- Är det någon skillnad mellan vad du här tänker på som våld eller som våldsbrott? Hur?
- Finns det våld som är “OK” eller “nödvändigt” i vissa situationer/ omständigheter? Är det fortfarande ”våld” då?
 - Ge gärna exempel
 - Vad avgör vad som är OK eller för mycket våld?

Fallbeskrivning 1 läses

- Vad får du för tankar och associationer kring det här scenariot?
- Skulle du beskriva det som skedde som ”våld”? Nödvändigt?
- Hur tänker du kring att det uppstått, eller hur uppfattar man själva omgivningen i situationen, hur tänker du att den ser ut?
 - Säg att könen på de inblandade vore omvända,
 - Vad, om något, ändras i hur du tolkar situationen? Hur känns det?
 - Skulle du beskriva det som ”våld”? Nödvändigt?

Fallbeskrivning 2 läses

- Vad får du för tankar och associationer kring det här scenariot?
- Skulle du beskriva det som skedde som "våld"? Nödvändigt?
- Hur tänker du kring att det uppstått, eller hur uppfattar man själva omgivningen i situationen, hur tänker du att den ser ut?
 - Säg att könen på de inblandade vore omvända,
 - Vad, om något, ändras i hur du tolkar situationen? Hur känns det?
 - Skulle du beskriva det som "våld"? Nödvändigt?

Fallbeskrivning 3 läses

- Vad får du för tankar och associationer kring det här scenariot?
- Skulle du beskriva det som skedde som "våld"? Nödvändigt?
- Hur tänker du kring att det uppstått, eller hur uppfattar man själva omgivningen i situationen, hur tänker du att den ser ut?
 - Säg att könen på de inblandade vore omvända,
 - Vad, om något, ändras i hur du tolkar situationen? Hur känns det?
 - Skulle du beskriva det som "våld"? Nödvändigt?

Fallbeskrivning 4 läses

- Vad får du för tankar och associationer kring det här scenariot?
- Skulle du beskriva det som skedde som "våld"? Nödvändigt?
- Hur tänker du kring att det uppstått, eller hur uppfattar man själva omgivningen i situationen, hur tänker du att den ser ut?
 - Säg att könen på de inblandade vore omvända,
 - Vad, om något, ändras i hur du tolkar situationen? Hur känns det?
 - Skulle du beskriva det som "våld"? Nödvändigt?

Avslutning:

- Känns något av dessa scenarier mer eller mindre "rimliga"?
- Känner du igen något av dessa scenarier från ditt arbete?
- Hur tänker du kring det vi pratat om hittills, är det något du vill tillägga?
- Kändes det OK att bli intervjuad?

Bilaga 4. Fallbeskrivningar

1. Peter har en svår utvecklingsstörning. Han har ingen uppfattning om vad som är farligt och reagerar inte på smärta. Kommunikationen sker inte genom tal utan på andra sätt. En granne på gruppboenden, kan ibland bli mycket utåtagerande. En dag knuffar grannen i vrede omkull Peter, som faller till golvet och börjar blöda från näsan och munnen. Två ur personalen, som hunnit se, men inte ingripa tar tag och för bort grannen ut ur rummet.
2. Det är eftermiddag och personalen Kim ser att boende Lisa har besök på sitt rum. Några dova men inte högljudda ljud hörs då och då från rummet, och efter en stund så hör Kim något som liknas högljudda röster. Besöket kommer ut från Lisas rum och lämnar raskt boendet. När Kim går förbi rummet syns det att Lisa är ledsen och röd kring ögonen.
3. Elisabeth har en psykisk funktionsnedsättning. En ny personal, Erik, med lång erfarenhet av att arbeta med personer med utvecklingsstörning börjar men har svårt att komma in i personalgruppen. En dag väljer Pia, en annan personal, att gå in i Elisabeths bostad efter att ha uppmärksammat skrik och dunsar. När Pia kommer in i bostaden ser hon hur Erik håller fast Elisabeth väldigt hårt men släpper direkt när Pia kommer. Enligt Erik fick Elisabeth ett utbrott varpå han ansåg sig vara tvungen att hålla fast henne.
4. Lena har lång erfarenhet av att arbeta med psykiskt funktionsnedsatta personer och är uppskattad, både av de boende och av övriga i personalen. Marie en av de boende på gruppboenden som har stort förtroende för Lena. En dag ser en av personalen att Marie har fula röda märken runt handlederna efter att ha blivit omhändertagen av Lena, som om hon bundits fast. Hon har också ett par stora blåmärken på kroppen.